

Asysta prawna jako element systemu wsparcia korzystania ze zdolności do czynności prawnych.

Wersja zmieniona po pilotażu instrumentu zrealizowanym
w okresie 01.04.2022 - 31.01.2023

**dr Anna Drabarz, r. pr. Michał Kubalski, dr Krzysztof
Kurowski, dr Małgorzata Szeroczyńska, dr Monika Zima-
Parjaszewska**

Wersja uzupełniona i poprawiona z udziałem:

**Dorota Bugaj, r.pr. Monika Kowalczyk-Waliszek, Martyna
Mądry, Michał Orzechowski, adw. Szymon Rękas, adw.
Tomasz Słaby, Dorota Tomaszewska, adw. dr Robert
Trzaskowski**

Warszawa, kwiecień 2023r.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Opracowanie zostało przygotowane w ramach projektu:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną (partner projektu).

Informacje o projekcie: www.wlaczemiespoleczne.pl

Numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19

Projekt realizowany w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych.

Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

Koordynator merytoryczny: Ewa Zajączkowska

Członek Zespołu Horyzontalnego: dr Monika Zima-Parjaszewska

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Słowo wstępne.	6
1. Wprowadzenie	9
1.1. Czym jest wspierane podejmowanie decyzji/wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych?	9
1.2. Po co wprowadzamy wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych?... ..	11
1.3. Informacje z pilotażu.	15
2. Założenia systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.	18
2.1. Zgodność z postanowieniami Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.	19
Artykuł 12 „Równość wobec prawa” i Komentarz Ogólny nr 1 do Konwencji.....	21
Artykuł 13 „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości”.	27
Artykuł 16 „Wolność od wykorzystywania, przemocy i nadużyć”	29
Artykuł 5 „Równość i niedyskryminacja”	31
2.2. Wykluczenie możliwości ograniczenia zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych.	33
2.3. Domniemanie pełnej zdolności podejmowania decyzji.	34
2.4. Odpowiedzialność prawna za decyzję.	35
2.5. Adekwatność formy wsparcia w procesie decyzyjnym do potrzeb i możliwości osoby wspieranej.....	35
2.6. Prymat woli i preferencji osoby wspieranej.	36
2.7. Pierwszeństwo interwencji osób wskazanych jako osoby wspierające.	37
2.8. Bezpieczeństwo uczestników wsparcia w obrocie prawnym.....	37
2.9. Bezpieczeństwo uczestników wsparcia w systemie wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.....	45
2.10. Komplementarność instrumentów.....	48
2.11. Dostępność udzielanego wsparcia.....	48
3. Konstrukcja systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.	50
3.1. Charakterystyka odbiorców wsparcia w ramach systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych i ich potrzeb.....	50
3.2. Instrumenty systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych... ..	53
3.3. Zależności między instrumentami.....	60
3.4. Narzędzia wspierające realizację instrumentów.....	61
4. Asysta prawna.	62
4.1. Podstawowe informacje o asyście prawnej i jej właściwościach.	62
4.1.1. Sposób wprowadzenia asysty prawnej.	62
4.1.2. Relacja z obowiązującymi przepisami prawnymi.	63

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

4.1.3. Przepisy przejściowe	64
4.2. Zakres podmiotowy asysty prawnej	64
4.2.1. Użytkownicy asysty prawnej – charakterystyka grupy docelowej.....	64
4.2.2. Asystenci prawni.	66
4.2.3. Interesariusze asysty prawnej.	69
4.3. Zakres przedmiotowy asysty prawnej.....	71
4.3.1. Zakres spraw objętych wsparciem w ramach asysty prawnej.....	71
4.3.2. Zakres czynności realizowanych w ramach asysty prawnej.	72
4.4. Zasady świadczenia asysty prawnej.....	73
4.4.1. Ustanowienie asysty prawnej.	73
4.4.2. Świadczenie wsparcia w ramach asysty prawnej.	76
4.4.3. Ustanie świadczenia wsparcia w ramach asysty prawnej.	78
4.5. Mechanizmy kontrolne świadczenia asysty prawnej, procedura skargowa i zabezpieczenie przed nadużyciami.	79
4.5.1. Organ kontroli, skład.....	79
4.5.2. Uczestnicy postępowania.....	80
4.5.3. Tryb postępowania i procedura.	80
4.5.4. Orzeczenia sądu w przypadku stwierdzenia naruszenia.	81
4.5.5. Odpowiedzialność karna i cywilna asystenta prawnego.	83
4.6. Źródła i sposób finansowania wdrożenia i realizacji asysty prawnej.....	84
4.7. Uwagi końcowe na temat wdrożenia asysty prawnej.	85
5. Pełnomocnictwo wspierające.....	86
5.1. Podstawowe informacje na temat pełnomocnictwa wspierającego.	86
5.2. Zakres podmiotowy pełnomocnictwa wspierającego.....	88
5.3. Zakres przedmiotowy pełnomocnictwa wspierającego.	89
5.4. Zasady ustanawiania pełnomocnictwa wspierającego.	91
5.5. Zasady świadczenia pełnomocnictwa wspierającego.....	93
5.6. Mechanizm kontrolny pełnomocnictwa wspierającego.....	94
5.7. Źródła i sposoby finansowania pełnomocnictwa wspierającego.	96
6. Pełnomocnictwo na przyszłość.....	96
6.1. Podstawowe informacje na temat pełnomocnictwa na przyszłość.....	96
6.2. Zakres podmiotowy pełnomocnictwa na przyszłość.	97
6.3. Zakres przedmiotowy pełnomocnictwa na przyszłość.....	97
6.4. Zasady ustanawiania i wygaśnięcia pełnomocnictwa na przyszłość.	98
6.5. Mechanizm kontrolny pełnomocnictwa na przyszłość.....	99
6.6. Zasady finansowania pełnomocnictwa na przyszłość.	100

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

7. Wspieranie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych – uwagi końcowe.....	100
7.1. Współpraca z rodziną.....	100
7.2. Asysta prawna a asystencja osobista.....	103
7.3 Kręgi Wsparcia.....	105

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Słowo wstępne.

Każda osoba z niepełnosprawnością ma prawo do niezależnego życia, dostępu do wsparcia oraz realizacji wszystkich wolności i praw człowieka. Utrwalone stereotypy na temat niepełnosprawności, istniejące rozwiązania prawne w zakresie opieki instytucjonalnej, praktyki pozbawiania zdolności do czynności prawnych osób z niepełnosprawnościami, brak wsparcia ich rodziców, brak obowiązku zapewnienia komunikacji dla osób niekomunikujących się werbalnie, a przede wszystkim, brak asystencji osobistej i mechanizmów samostanowienia o wsparciu i zarządzania nim, skutkują wykluczeniem społecznym osób z niepełnosprawnościami.

Instrument pt. „Asysta prawna” jest jedną z 8 propozycji zapewniających pełne i skuteczne włączenie społeczne osób z niepełnosprawnościami, przygotowanych w ramach projektu: „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” (numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19). Projekt realizowany jest w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 przez:

- Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (lider projektu),
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną.

Najważniejszym celem projektu jest wypracowanie nowych lub modyfikacja istniejących form wsparcia osób z niepełnosprawnościami zapewniających możliwość korzystania każdej osobie z niepełnosprawnością z wolności i praw człowieka na zasadzie równości z innymi.

Niniejsza propozycja instrumentu pt. „Asysta prawna” jest odpowiedzią na potrzeby osób z niepełnosprawnościami zidentyfikowane podczas diagnoz środowiskowych realizowanych w latach 2020 i 2021 oraz na podstawie dotychczas opracowanych raportów, przeprowadzonych analiz, wyników i efektów projektów prowadzonych w tym obszarze. w ramach przeprowadzonej analizy obecnego systemu wsparcia oraz prac zespołów eksperckich Partnerzy przygotowali propozycję rozwiązań gwarantujących realizację osobom z niepełnosprawnością prawa do niezależnego życia. Została ona poddana weryfikacji w ramach konsultacji społecznych w zakresie asysty prawnej oraz planowania reprezentacji. Niniejszy instrument jest elementem pakietu rozwiązań, które tworzą spójną, komplementarną i nawzajem się uzupełniającą całość. w ramach projektu powstały następujące propozycje:

- Standard asystencji osobistej,
- Standardy funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej,
- Asysta prawna jako element systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych,
- Fundusze powiernicze,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- System wsparcia osób o specjalnych potrzebach w komunikowaniu się, wymagających wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC – komunikacja wspomagająca i alternatywna),
- Mobilny doradca włączenia społecznego,
- Wsparcie zamiast opieki – poszerzone wsparcie wytchnieniowe,
- Budżet osobisty.

Punktem wyjścia, a zarazem tłem wszystkich propozycji wyżej wskazanych instrumentów, są *Konwencja ONZ* o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169, z późn. zm.; dalej też: *Konwencja*) oraz stanowiska Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami (dalej też: *Komitet*). Najistotniejsze w pracy zespołów eksperckich było poszukiwanie takich rozwiązań, które są zgodne z *Konwencją* i faktycznie przyczyniają się do możliwości prowadzenia niezależnego życia przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami, bez względu na stopień i rodzaj niepełnosprawności.

Wszystkie realizowane w projekcie działania odbywają się z udziałem osób z niepełnosprawnościami, w konsultacji z całym środowiskiem osób z niepełnosprawnościami, z poszanowaniem zasady „nic o nas bez nas”.
Informacje o projekcie: www.wlaczemiespoleczne.pl

1. Wprowadzenie

1.1. Czym jest wspierane podejmowanie decyzji/wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych?

Istnieją dwa konkurujące ze sobą podejścia do traktowania osób, które napotykają trudności w samodzielnym podejmowaniu decyzji: zastępcze podejmowanie decyzji (ang. *substitute decision-making*) i wspomagane podejmowanie decyzji (ang. *supported decision-making*). Zastępcze podejmowanie decyzji umożliwia pełnomocnikowi podejmowanie decyzji w imieniu innej osoby, która - zgodnie z paradygmatem leżącym u podstaw tej koncepcji - jest niezdolna do podejmowania decyzji, w związku z czym, nie ma prawa do podejmowania decyzji za siebie. Takie podejście zostało przyjęte i obowiązuje w polskim porządku prawnym w ramach instytucji ubezwłasnowolnienia. Przez lata narastała krytyka, według której zastępcze podejście do podejmowania decyzji w kierowaniu osobami (na przykład osobami z niepełnosprawnością intelektualną) jest sprzeczne z podstawowymi wolnościami i prawami człowieka. Istnieje wiele przykładów, w których prawo opiekuńcze, zamiast gwarantować ochronę praw osób ubezwłasnowolnionych, powodowało szkody społeczne i prawne.

Alternatywą dla rozwiązań opiekuńczych jest model wspieranego podejmowania decyzji. Koncepcja wspieranego podejmowania decyzji jest nowa, wynika m. in. z art. 12 ust. 3 Konwencji i opiera się na podstawowej zasadzie, że wszyscy ludzie są autonomicznymi istotami, które rozwijają i zachowują zdolność do podejmowania decyzji, nawet jeśli na pewnym poziomie potrzebują wsparcia. w paradygmacie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wspieranego podejmowania decyzji, jednostka otrzymuje wsparcie od zaufanej osoby, sieci osób lub podmiotu w podejmowaniu decyzji osobistych, finansowych i prawnych, które muszą być przestrzegane przez osoby trzecie, takie jak instytucje finansowe, przedsiębiorstwa, pracowników służby zdrowia i usługodawców. w zależności od potrzeb osoby z niepełnosprawnością, osoba wspierająca pomaga jej zrozumieć istotne kwestie i informacje oraz podejmować decyzje w oparciu o jej własne (osoby wspieranej) preferencje. Jeśli to konieczne, osoba wspierająca interpretuje i przekazuje preferencje i pragnienia jednostki osobom trzecim, tak by mogły one zostać zrealizowane.

W wymiarze praktycznym, wspierane podejmowanie decyzji, to proces wspierania osób w podejmowaniu decyzji. Termin ten oznacza również, w szerszym ujęciu, system chroniący prawo każdej osoby do korzystania ze zdolności prawnej i gwarantujący możliwość realizacji przez każdą osobę swojej zdolności do czynności prawnych poprzez zapewnienie odpowiednich mechanizmów i środków prawnych. Aby podkreślić istotę i funkcję rozwiązań realizujących ten paradygmat, Autorzy opracowania używają w miejsce terminu „wspierane podejmowanie decyzji” określenia „wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych”. Niniejsze opracowanie przedstawia projekt instrumentów: asysty prawnej, pełnomocnictwa wspierającego oraz pełnomocnictwa na przyszłość, jakie powinny zostać wdrożone w systemie wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, które mają być wprowadzone do systemu polskiego prawa wraz z przywróceniem pełnej zdolności do czynności prawnych wszystkim osobom obecnie ubezwłasnowolnionym.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1.2. Po co wprowadzamy wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych?

Potrzeba odejścia od klasycznej konstrukcji prawa cywilnego, która funkcjonuje w Polsce i zakłada odbieranie osobie zdolności do czynności prawnych i dokonywanie ich zastępczo, jest diagnozowana od wielu lat. Wskazują na to osoby z niepełnosprawnościami, ich rodziny i bliscy, a także urzędnicy i lekarze, którzy napotykają ogromne trudności w realizacji konkretnych praw wobec osób z niepełnosprawnościami (np. zgoda na zabieg medyczny, wystąpienie z wnioskiem o orzeczenie o niepełnosprawności przez osoby niekomunikujące się werbalnie, nierozumiejące skomplikowanych formularzy i dokumentów). Ubezważnowolnienie skutkuje wykluczeniem społecznym dużej grupy osób, co uniemożliwia im korzystanie z różnorodnych form wsparcia i aktywności życiowych (np. w obszarze zatrudnienia). Osoba ubezwłasnowolniona nie może skutecznie sporządzić testamentu, nie może wykonywać władzy rodzicielskiej, nie może głosować w wyborach powszechnych. Brak możliwości korzystania z autonomii decyzyjnej przez wiele osób z niepełnosprawnościami skutkuje ich wykluczeniem nie tylko z obrotu prawnego, ale przede wszystkim jest znaczącym ograniczeniem możliwości decydowania o swoim życiu. Aktualnie brakuje podstaw prawnych dla odpowiednich form czynności prawnych skierowanych do osób niemogących pisać, niekomunikujących się werbalnie oraz nieczytających. Rozwiązania przyjęte m.in. w art. 87 ustawy z dnia 14 lutego 1991r. Prawo o notariacie¹ odnoszą się do

¹ Tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1192; zm.: Dz. U. z 2018 r. poz. 398, z 2019 r. poz. 1655 i poz. 2020 oraz z 2020 r. poz. 2320.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

sytuacji osób, które niekoniecznie będą odbiorcami instrumentu i nie odpowiadają na podstawowe problemy spotykane przez osoby wymagające wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych. Nie ma w związku z tym możliwości konstruowania adekwatnego wsparcia dla konkretnej osoby.

Potrzeba przyjęcia rozwiązań w obszarze wsparcia, w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych innych niż ubezwłasnowolnienie, została wskazana zarówno przez organy międzynarodowe (np. Radę Europy² czy Europejski Trybunał Praw Człowieka³), jak i przez Trybunał Konstytucyjny.⁴

Dokonanie zmian w tym obszarze przewiduje „Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030” w Działaniu I. 2.2. „Zastąpienie instytucji ubezwłasnowolnienia modelem wspieranego podejmowania decyzji”.⁵

Działania w celu zastąpienia instytucji ubezwłasnowolnienia systemem wspieranego podejmowania decyzji prowadzone są w różnych krajach od kilkudziesięciu lat, przy czym mają one różnoraki zakres i różnorodną formę. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2006 roku, ustanowiła międzynarodowy standard w zakresie realizacji wspieranego podejmowania decyzji.

² Human Rights and Disability: Equal Rights for All, Rada Europy, 2008, s. 14.

³ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 marca 2010 roku w sprawie Shtukaturov v. Rosja, skarga nr 44009/05.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2007 roku sygn. K 28/05.

⁵ Uchwała nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 roku w sprawie przyjęcia dokumentu „Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030”, M. P. 2021 poz. 218.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jest on bardzo mocno wpisany w prawnocząłowieczy model niepełnosprawności zawarty w Konwencji. Polega na rezygnacji z opiekuńczego podejścia do niepełnosprawności (model medyczny) na rzecz wspierania w korzystaniu ze wszystkich praw człowieka oraz w pełnym funkcjonowaniu we wszystkich wymiarach życia społecznego. Wdrożenie Konwencji wymaga zatem kompleksowej zmiany podejścia do tematyki niepełnosprawności w systemie prawnym w Polsce. Wprowadzenie wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych musi być jej bardzo istotnym elementem.

Przy rozważaniach, w jaki sposób wprowadzić wspierane podejmowanie decyzji, należy odwołać się do orzecznictwa Komitetu. Wnikliwie analizuje on regulacje przyjmowane w krajach będących państwami stronami Konwencji, rekomendując takie zmiany w prawie, żeby regulacje te były w pełni zgodne z wymogami Konwencji⁶. Należy przy tym podkreślić, że Komitet ocenił system przyjęty w Peru w 2012 roku jako jedyny w pełni spełniający standardy Konwencji⁷.

W przedmiotowej propozycji oparto się na analizie rozwiązań wprowadzonych w różnych państwach z uwzględnieniem ich oceny dokonanej przez Komitet oraz wydanych przez niego rekomendacji wyrażonych w Komentarzu Ogólnym nr 1 do art. 12 Konwencji⁸ i wreszcie, rekomendacji wydanych po rozpatrzeniu sprawozdań

⁶ M. Szeroczyńska, *Analiza rozwiązań z zakresu reprezentacji prawnej osób z niepełnosprawnościami*, sporządzona w ramach niniejszego projektu, Warszawa 2021.

⁷ A. Martinez-Pujalte, *Legal Capacity and Supported Decision-Making: Lessons from Some Recent Legal Reforms*, „Laws”, 2019, nr 8, <https://tinyurl.com/29tprhnz> [dostęp: 24.07.2021 r.].

⁸ Komentarz przyjęty na posiedzeniu Komitetu w dniach 31 marca-11 kwietnia 2014 roku, <https://tinyurl.com/y3s6nff9> [dostęp 24.07.2021 r.].

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

składanych do Komitetu przez poszczególne państwa. w szczególności wzięto pod uwagę system peruwiański wskazywany przez Komitet jako wzorcowy.

Po dokonaniu powyższej analizy jako podstawowe założenia systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych należy wskazać:

- zapewnienie osobie możliwości podejmowania decyzji w najszerszym możliwym dla niej zakresie,
- zapewnienie faktycznego wsparcia osoby w podejmowaniu decyzji, realizowanego w zakresie potrzebnym do jej podjęcia,
- zapewnienie możliwości reprezentacji danej osoby w sytuacjach, w których nie ma ona możliwości samodzielnego działania, bez pozbawiania jej zdolności do czynności prawnych.

Jako trzy podstawowe elementy nowego systemu, które uwidoczniły się w wyniku analizy potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnościami w zakresie wsparcia w procesie podejmowania decyzji, należy wskazać:

- asystę prawną – zakładającą podejmowanie decyzji przez daną osobę przy zapewnieniu odpowiedniego wsparcia asystenta prawnego,
- pełnomocnictwo wspierające – pozwalające na reprezentowanie danej osoby bez pozbawiania albo ograniczania jej zdolności do czynności prawnych,
- pełnomocnictwo na przyszłość – pozwalające na ustanowienie, pełnomocnika na wypadek zaistnienia wskazanych przez mocodawcę sytuacji.

Trzeba przy tym podkreślić, że powyższe rozwiązania mogą być stosowane równolegle zakresowo, tzn. osoba może w odniesieniu do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

części podejmowanych czynności korzystać z pełnomocnictwa wspierającego, a w części – z asysty prawnej.

1.3. Informacje z pilotażu.

Pilotaż instrumentu wspieranego podejmowania decyzji został zrealizowany w ramach trzech ścieżek, które pozwoliły zweryfikować przede wszystkim założenia związane ze wsparciem w postaci asysty prawnej.

Ścieżka 1:

W każdym województwie w ramach wsparcia w podejmowaniu decyzji zatrudniono 6 asystentów prawnych, którzy wspierali 12 osób z niepełnosprawnością intelektualną w podejmowaniu decyzji posiadających skutki prawne (średnio 12 godzin wsparcia w miesiącu dla jednej osoby z niepełnosprawnością). Asystenci prawni nie musieli mieć prawniczego wykształcenia, ale powinni byli posiadać wiedzę o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Do zadań asystenta prawnego należało głównie:

- bieżąca diagnoza sytuacji osoby z niepełnosprawnością,
- analiza sposobu korzystania przez osobę ze zdolności do czynności prawnych, dostarczanie jej dostępnych informacji prawnych,
- omawianie konsekwencji czynności prawnych,
- wspieranie osoby z niepełnosprawnością intelektualną w wyrażaniu swojej woli,
- towarzyszenie i wspieranie w wykonywaniu czynności prawnych,
- stały kontakt ze specjalistami lokalnymi ds. instrumentu.

Osoby z niepełnosprawnością biorące udział w pilotażu były self-

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

adwokatami, czyli osobami starającymi się być rzecznikami własnych praw i spraw. w razie potrzeby self-adwokaci mieli także możliwość skorzystania ze wsparcia psychologicznego (średnio 2 godziny wsparcia w miesiącu dla jednej osoby z niepełnosprawnością).

Ścieżka 2:

20 self-adwokatów, osób z niepełnosprawnością intelektualną, potrzebujących wsparcia w zakresie podejmowania decyzji, którzy mieli problemy prawne do rozstrzygnięcia na drodze postępowania sądowego (m.in. uchylenie ubezwłasnowolnienia, prawo do renty socjalnej, prawo do alimentów, sprawy spadkowe, zadłużenie). Najważniejszym elementem tej ścieżki było objęcie self-adwokata wsparciem przez adwokata lub radcę prawnego, którzy jako profesjonalni zastępcy procesowi uczestniczyli w postępowaniach sądowych w imieniu osób z niepełnosprawnością intelektualną prowadząc ich sprawy. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną podejmowały także współpracę z asystentami prawnymi, którzy wspierali ich w podejmowaniu decyzji posiadających skutki prawne (średnio 8 godzin wsparcia asystenta prawnego w miesiącu dla jednej osoby). Asystenci prawni nie musieli mieć prawniczego wykształcenia, ale powinni mieć wiedzę o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnościami.

Do zadań asystenta prawnego należało głównie:

- bieżąca diagnoza sytuacji osoby z niepełnosprawnością,
- dostarczanie jej dostępnych informacji prawnych,
- analiza sposobu korzystania ze zdolności do czynności prawnych,
- omawianie konsekwencji czynności prawnych,
- wspieranie osoby z niepełnosprawnością w wyrażaniu swojej woli,

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- towarzyszenie i wspieranie osoby w wykonywaniu czynności prawnych,
- stały kontakt ze specjalistami lokalnymi ds. instrumentu.

Przy zainicjowaniu postępowania sądowego i prowadzeniu sprawy self-adwokatów pomagali adwokaci/radcowie prawni/aplikanci. Ich obowiązki obejmowały:

- kontakt z osobą z niepełnosprawnością intelektualną i jej rodziną,
- analizę stanu faktycznego i prawnego danej sprawy, dostępnego materiału dowodowego,
- propozycję strategii postępowania sądowego,
- przygotowanie pism procesowych,
- reprezentację w sądzie,
- wsparcie w dostępie do informacji prawnych.

Każdy self-adwokat, który uczestniczył w postępowaniu sądowym, podlegał diagnozie pod kątem potrzeb i możliwości komunikacyjnych i reprezentacyjnych. Opinie w tym zakresie zostały przygotowane przez specjalistów AAC i miały na celu zapoznanie sądu z osobą z niepełnosprawnością intelektualną, przybliżenie najważniejszych istotnych elementów jej sposobu komunikacji. Opinie te były i w przyszłości mogą być wykorzystane jako opinie prywatne w postępowaniach sądowych, u notariuszy, w urzędach. Należy zaznaczyć, że brak wiedzy o funkcjonowaniu i komunikacji osób z niepełnosprawnością intelektualną stanowi największą barierę w prowadzeniu postępowań sądowych z ich udziałem. z tego względu opinie przygotowane przez specjalistów z zakresu AAC mają ogromną wartość praktyczną.

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Self-advokaci w razie potrzeby mieli także możliwość skorzystania ze wsparcia psychologicznego (średnio 2 godziny wsparcia w miesiącu dla jednej OzN).

Ścieżka 3:

20 osób ze znacznym i głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej, które wobec braku odpowiednich rozwiązań prawnych, często zostają ubezwłasnowolnione. Osoby te ze względu na bardzo duże trudności w funkcjonowaniu, komunikacji, nie mają możliwości samodzielnej reprezentacji. w ramach pilotażu osoby te miały przeprowadzoną diagnozę pod kątem potrzeb i możliwości komunikacyjnych i reprezentacyjnych, a członkowie ich rodzin zdobyli wiedzę o sposobach prawnej reprezentacji bez konieczności ich ubezwłasnowolnienia.

Powstały w ramach tej ścieżki Plan reprezentacji jest pierwszym w Polsce dokumentem podejmującym próbę określenia sposobów reprezentacji osoby ze znacznym i głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej bez wykorzystania do tego instytucji ubezwłasnowolnienia. Materiały te mogą być w przyszłości wykorzystane jako opinie prywatne. Zarówno Plan reprezentacji przygotowany przez prawników wspierających rodziny w tej ścieżce, jak i opinia o sposobach komunikacji przygotowana przez specjalistów w zakresie AAC, mogą być wykorzystywane w postępowaniach sądowych, u notariuszy, w urzędach, w sprawach z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną.

2. Założenia systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2.1. Zgodność z postanowieniami Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Projektowany system wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych uwzględnia główne zasady Konwencji i jej postanowienia oraz powinien być realizowany zgodnie z jej celami, a także linią interpretacyjną Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami.

Konwencja jest pierwszym prawnie wiążącym i egzekwowalnym międzynarodowym traktatem dotyczącym osób z niepełnosprawnościami. Jej głównym celem jest: "promowanie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz promowanie poszanowania ich przyrodzonej godności". Konwencja nie tworzy "nowych praw" ani "uprawnień", obejmuje szereg istniejących już praw w sposób uwzględniający potrzeby i sytuację osób z niepełnosprawnościami. Dlatego też ONZ wzywa rządy państw stron do zmiany, w razie potrzeby, swojego prawa tak, aby było ono zgodne z postanowieniami Konwencji i chroniło prawa obywateli z niepełnosprawnościami. Wśród tych praw znajduje się prawo do korzystania ze zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych.

Konwencja w art. 1 zalicza do osób z niepełnosprawnościami osoby z długotrwale obniżoną sprawnością fizyczną, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami, może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami. Celem Konwencji jest zapewnianie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wolności przez wszystkie osoby z niepełnosprawnościami, a także promowanie szacunku dla ich przyrodzonej godności. Znajduje to swoją realizację w możliwości samostanowienia i prowadzenia życia na podstawie własnych wyborów. Bardzo istotne zasady wyrażone w Konwencji gwarantują osobom z niepełnosprawnościami poszanowanie ich godności osobistej, autonomii (w tym swobody dokonywania własnych wyborów) i niezależności, a także prawo do pełnego i efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz integracji społecznej (art. 3,13), prawo do uznania osób z niepełnosprawnościami za podmioty osobowe wobec prawa oraz prawo posiadania takiej samej zdolności prawnej we wszystkich aspektach życia jak inni obywatele (art. 12, ust. 1, 2). Ponadto, gdy osoba podejmuje indywidualne decyzje, powinny być brane pod uwagę powiązania tego procesu z realizacją innych praw wskazanych w Konwencji, np. prawem do edukacji czy ochrony zdrowia. Możliwość dokonywania autonomicznych wyborów warunkuje bowiem dostęp do dóbr i usług adekwatnych do potrzeb, preferencji i aspiracji konkretnej osoby.

System wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych został opracowany w odpowiedzi na zobowiązania Polski wynikające z art. 12 Konwencji potwierdzającego równość osób z niepełnosprawnościami wobec prawa. Kolejne wskazania dla systemu wynikają z art. 13 Konwencji „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości” oraz art. 16 Konwencji „Wolność od wykorzystywania, przemocy i nadużyć”. Wspieranie podejmowania decyzji jest formą racjonalnego usprawnienia, dlatego też podstawą do realizacji tego prawa pozostaje również art. 5 Konwencji „Równość i niedyskryminacja”.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Artykuł 12 „Równość wobec prawa” i Komentarz Ogólny nr 1 do Konwencji

Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych stanowi:

„1. Państwa Strony potwierdzają, że osoby niepełnosprawne mają prawo do uznania ich za podmioty prawa.

2. Państwa Strony uznają, że osoby niepełnosprawne mają zdolność prawną, na zasadzie równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia.

3. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy korzystaniu ze zdolności prawnej.

4. Państwa Strony zagwarantują, że wszelkie środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej obejmować będą odpowiednie i skuteczne zabezpieczenia w celu zapobiegania nadużyciom, zgodnie z międzynarodowym prawem praw człowieka. Zabezpieczenia zapewnią, że środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej będą respektowały prawa, wolę i preferencje osoby, będą wolne od konfliktu interesów i bezprawnych nacisków, będą proporcjonalne i dostosowane do sytuacji danej osoby, będą stosowane przez możliwie najkrótszy czas i będą podlegały stałemu przeglądowi przez właściwe, niezależne i bezstronne władze lub organ sądowy. Zabezpieczenia powinny być proporcjonalne do stopnia, w jakim takie środki wpływają na prawa i interesy danej osoby.

5. Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie i efektywne środki, z uwzględnieniem postanowień niniejszego artykułu, celem zagwarantowania równego prawa osób niepełnosprawnych do posiadania i dziedziczenia własności, kontroli własnych spraw finansowych oraz do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

jednakowego dostępu do pożyczek bankowych, hipotecznych i innych form kredytów oraz zapewnią, że osoby niepełnosprawne nie będą samowolnie pozbawiane własności”.

Artykuł 12 Konwencji jest głównym motorem wdrażania rozwiązań z obszaru wspieranego podejmowania decyzji, ponieważ na jego podstawie Państwa Strony są zobowiązane do podejmowania odpowiednich środków mających na celu wspieranie osób w egzekwowaniu ich zdolności do czynności prawnych. Użyty w tym artykule, w oryginalnej anglojęzycznej wersji, termin *legal capacity* oznacza zarówno „zdolność prawną”, jak i „zdolność do czynności prawnych”. w oryginale przepis ten odnosi się odpowiednio w ust. 1 do zdolności prawnej, natomiast w ust. 2-5 do zdolności do czynności prawnych.⁹ Wskazuje na to treść art. 12 Konwencji poruszająca takie zagadnienia jak własność, dziedziczenie czy kontrola własnych spraw finansowych (a zatem sprawy nierozdzielnie związane ze zdolnością do czynności prawnych). Taką interpretację przedstawiono również w Komentarzu Ogólnym Nr 1 Komitetu do spraw Praw Osób z Niepełnosprawnościami. w oparciu o ustalenia ze wstępnych sprawozdań złożonych przez Państwa Strony, Komitet zauważył powszechny brak zrozumienia dla dokładnego zakresu obowiązków nałożonych na te

⁹ Zob.: M. Szeroczyńska, *Ubezwłasnowolnienie i alternatywne formy pomocy w realizowaniu zdolności do czynności prawnych osób z niepełnosprawnością intelektualną w regulacjach międzynarodowych oraz w prawie obcym, na przykładzie Estonii, Niemiec, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Kanady (stanu Manitoba)* w: *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, red. K. Kędziora, Warszawa 2012, s. 24; M. Zima-Parjaszewska, *Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami a ubezwłasnowolnienie w Polsce*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 2, s. 96; A. Błaszczak, *Zastrzeżenia i oświadczenie interpretacyjne Polski do Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami* w: *Prawa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka*, red. D. Pudzianowska, Warszawa 2014, s. 31.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

państwa zgodnie z artykułem 12 Konwencji. Komitet stwierdził m.in., że: „artykuł 12 ust. 2 stanowi, że osoby z niepełnosprawnościami mają zdolność do czynności prawnych na zasadzie równości z innymi osobami we wszystkich aspektach życia. Zdolność prawna obejmuje zdolność do posiadania określonych praw, natomiast zdolność do czynności prawnych oznacza możliwość podejmowania działań jako podmiot w ramach obowiązującego prawa. Zdolność prawna rozumiana jako zdolność do posiadania określonych praw, oznacza zatem pełną ochronę praw danej osoby w ramach obowiązującego systemu prawnego. Zdolność do podejmowania określonych działań w ramach prawa, oznacza, że dana osoba posiada możliwość dokonywania czynności prawnych, a bardziej ogólnie, do tworzenia, modyfikacji lub też zakończenia stosunku prawnego”.¹⁰

Komentarz generalny nr 1 do Konwencji wyjaśnia ogólne zobowiązania państw stron (na mocy art. 12 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych) do zapewnienia osobom niepełnosprawnym równego traktowania wobec prawa. Komitet zdecydował się opracować ten Komentarz Ogólny w odpowiedzi na wstępne raporty państw stron, w których zaobserwował „ogólny brak zrozumienia”, że ramy praw człowieka wymagają od rządów odejścia od zastępczego podejmowania decyzji (jak np. poprzez przymusowe leczenie psychiatryczne, kuratelę lub opiekę) na rzecz wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, w którym osoby z niepełnosprawnościami cieszą się pełnym uznaniem i równością wobec prawa i mogą korzystać ze zdolności prawnej

¹⁰ Komentarz Ogólny nr 1 do Konwencji, pkt 12.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

do podejmowania podstawowych decyzji dotyczących ich własnego życia.¹¹

Komentarz Ogólny nr 1 wyjaśnia definicję i zakres terminu „zdolność do czynności prawnych”. Potwierdza on, że zdolność prawna obejmuje uznanie na mocy prawa praw i obowiązków danej osoby oraz jej uprawnienia do podejmowania działań w celu wykonywania tych praw lub obowiązków.¹² Komitet zauważa, że Państwa Strony mylą zdolność prawną ze zdolnością umysłową i w sposób dyskryminujący ograniczają lub odmawiają osobie zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych na podstawie jej postrzeganych lub faktycznych ograniczeń w zakresie zdolności umysłowej.¹³ Zgodnie z Komentarzem Ogólnym nr 1, status osoby jako osoby z niepełnosprawnością lub istnienie jakiegoś ograniczenia (w tym o charakterze fizycznym lub sensorycznym) nigdy nie powinny być podstawą do odmowy zdolności do czynności prawnych.¹⁴ Artykuł 12 wymaga raczej, aby państwa zapewniły dostęp do wsparcia w wykonywaniu zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych oraz wdrożyły zabezpieczenia chroniące przed nadużyciami.¹⁵ Komitet ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami w Komentarzu Ogólnym nr 1 wyjaśnia art. 12 i wykorzystanie wspieranego procesu decyzyjnego, stwierdzając, że Konwencja uznaje, iż niektóre osoby z niepełnosprawnościami potrzebują pomocy, aby zrealizować swoją zdolność prawną, więc państwa muszą robić co w ich mocy, aby wspierać

¹¹ Id., par. 3, 7-9.

¹² Id., par. 11, 12.

¹³ Id., par. 13.

¹⁴ Id., par. 9.

¹⁵ Id., par. 12, 18.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

te osoby i wprowadzić zabezpieczenia przeciw nadużywaniu tego wsparcia. Może ono przybrać formę wsparcia świadczonego przez jedną zaufaną osobę lub sieć osób. Może to być konieczne od czasu do czasu lub w sposób ciągły. w przypadku wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych domniemanie jest zawsze korzystne dla osoby z niepełnosprawnością, której dotyczy decyzja. Osoba z niepełnosprawnością jest decydentem. Osoba/y wspierająca/e wyjaśnia/ją problemy, jeśli jest to konieczne i interpretuje(ją) znaki i preferencje danej osoby. Nawet jeśli osoba z niepełnosprawnością wymaga pełnego wsparcia, osoba/y wspierająca/e powinna/y umożliwić jej realizację zdolności prawnej w możliwie najszerszym zakresie, zgodnie z jej życzeniem. Wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami może przybierać różne formy, takie jak wsparcie rówieśników i pomoc w komunikacji. Powinno ono umożliwiać jednostkom stworzenie zaawansowanego planu na czas, kiedy nie będą w stanie przekazać swojej woli lub preferencji.¹⁶

W Komentarzu Ogólnym nr 1 podkreślono jednak, że wsparcie nie powinno przybierać formy zastępczego podejmowania decyzji.¹⁷ Wsparcie ma na celu usunięcie barier i pomoc jednostkom w korzystaniu z ich pełnej zdolności do czynności prawnych.¹⁸

Podobnie, zabezpieczenia powinny być zaprojektowane w taki sposób, aby zagwarantować, że prawa, wola i preferencje danej osoby są respektowane i chronione przed nadużyciami na równi z prawami innych

¹⁶ Id., par. 14-17.

¹⁷ Id., par. 15.

¹⁸ Id., par. 14-15.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osób. Komentarz Ogólny nr 1 zaleca w szczególności zastąpienie standardu „najlepszego interesu” zabezpieczeniem „najlepszej interpretacji”, aby zapewnić ochronę praw osób z niepełnosprawnościami do zdolności do czynności prawnych.¹⁹

Komitet, podsumowując art. 12 zauważa, że powinny istnieć zabezpieczenia przeciwko nadużywaniu tego wsparcia. Osoby z ograniczeniami funkcji poznawczych są bardziej niż ogół społeczeństwa narażone na bycie ofiarą przemocy. Często sprawcą jest ktoś im znany, jak np. intymni partnerzy, członkowie rodziny, przyjaciele lub opiekunowie (ang. *mate crime*).

W Komentarzu Ogólnym nr 1 Komitet podkreśla również ścisły związek między art. 12 a innymi artykułami Konwencji, w tym art. 5 („Równość i niedyskryminacja”), art. 6 („Kobiety z niepełnosprawnościami”), art. 7 („Dzieci z niepełnosprawnościami”), art. 9 („Dostępność”), art. 13 („Dostęp do wymiaru sprawiedliwości”), art. 14 („Wolność i bezpieczeństwo osobiste”), art. 18 („Swoboda przemieszczania się i obywatelstwo”), art. 19 („Niezależne życie i włączenie w społeczność lokalną”), art. 25 („Zdrowie”) oraz art. 29 („Udział w życiu politycznym i publicznym”).²⁰

Komentarz Ogólny nr 1 kończy się zalecanymi krokami w celu pełnego wdrożenia art. 12 na poziomie krajowym. Komitet wzywa państwa do:

- zniesienia „zastępczych systemów podejmowania decyzji” i innych mechanizmów, które w nierówny sposób odmawiają zdolności do czynności prawnych osobom z niepełnosprawnościami, a także

¹⁹ Id., par. 18-18ter.

²⁰ Id., par. 27-45.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wdrożenia ustawodawstwa chroniącego prawo do zdolności do czynności prawnych wszystkich osób;

- zapewnienia wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, które jest zgodne z art. 12, ust. 3;
- włączenia osób niepełnosprawnych w każdym wieku w rozwój ustawodawstwa, polityki i innych wysiłków na rzecz wdrożenia art. 12.²¹

W Polsce istnieje potrzeba poprawy koordynacji działań między podmiotami kompetentnymi w tym obszarze (m.in. sądy, policja, pomoc społeczna, organizacje pozarządowe) i rozwijania wspólnego rozumienia przemocy oraz niepełnosprawności, a także związku między oboma zjawiskami. Obawa przed narażeniem osób z niepełnosprawnościami na nadużycia prowadzi do polegania na względnym i pozornym bezpieczeństwie w ramach instytucji ubezwłasnowolnienia. Należy jednak zastosować inne praktyczne strategie, które mogą zapewnić bezpieczeństwo zagrożonej nadużyciem osobie w społeczności, bez podejmowania kontroli i sprawstwa w procesie podejmowania jej osobistych decyzji.

Artykuł 13 „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości”.

Artykuł 13 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych stanowi:
„1. Państwa Strony zapewnią osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, skuteczny dostęp do wymiaru

²¹ Id., par. 46-48.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

sprawiedliwości, w tym poprzez wprowadzenie dostosowań proceduralnych i dostosowań odpowiednich do ich wieku, w celu ułatwienia efektywnego udziału, bezpośrednio lub pośrednio, zwłaszcza jako świadków, we wszelkich postępowaniach prawnych, w tym na etapie śledztwa i innych form postępowania przygotowawczego.

2. Aby wesprzeć gwarancje skutecznego dostępu osób niepełnosprawnych do wymiaru sprawiedliwości, na zasadzie równości z innymi osobami, Państwa Strony będą popierać odpowiednie szkolenia osób pracujących w administracji wymiaru sprawiedliwości, w tym w policji i więziennictwie”.

Konwencja jest pierwszym międzynarodowym instrumentem praw człowieka, w którym zapisano wprost prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Wzywa ona do wyeliminowania przeszkód i barier, jakie napotykają osoby niepełnosprawne w dostępie do wymiaru sprawiedliwości, aby były na równych zasadach z innymi osobami i stanowi innowację w stosunku do wcześniejszych standardów wypracowanych w ramach międzynarodowego prawa praw człowieka. Państwa Strony zobowiązały się do zagwarantowania osobom z niepełnosprawnościami skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości na równych zasadach z innymi obywatelami, w tym przez zapewnienie dostosowań proceduralnych.

Konwencja nie tylko wyjaśnia, co oznacza dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami, ale także potwierdza równy i skuteczny udział na wszystkich etapach, w każdej roli w systemie wymiaru sprawiedliwości jako kluczowy element prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości. w ten sposób Konwencja rozszerza to prawo poza pojęcia sprawiedliwego procesu i skutecznych środków

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

odwoławczych, które były głównymi elementami przedstawianymi przez instrumenty ochrony praw człowieka i ich organy monitorujące. Państwa Strony muszą również zapewnić osobom z niepełnosprawnościami dostęp do reprezentacji prawnej na równych zasadach z innymi osobami. Osoby, które doświadczają ingerencji w swoje prawo do zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych, muszą mieć możliwość zakwestionowania takiej ingerencji – we własnym imieniu lub z udziałem przedstawiciela prawnego oraz do obrony swoich praw w sądzie. Artykuł wzywa do zapewnienia usprawnień proceduralnych. To dostosowanie obejmuje przekształcenie systemów sądowych tak, aby były dostępne dla osób z niepełnosprawnościami, a także zapewnienie odpowiednich udogodnień w postępowaniu sądowym w celu uniknięcia sytuacji, w której prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości staje się w danej sytuacji pozorne. Jest to wyjątkowo istotne w przypadku konieczności stosowania alternatywnych metod komunikacji z osobami, które nie mówią lub nie piszą.

Artykuł 16 „Wolność od wykorzystywania, przemocy i nadużyć”.

Artykuł 16 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych stanowi:

„1. Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki ustawodawcze, administracyjne, społeczne, w dziedzinie edukacji i inne w celu ochrony osób niepełnosprawnych, zarówno w domu, jak i poza nim, przed wszelkimi formami wykorzystywania, przemocy i nadużyć, w tym związanych z płcią.

2. Państwa Strony podejmą również wszelkie odpowiednie środki w celu zapobiegania wszelkim formom wykorzystywania, przemocy i nadużyć, poprzez zapewnienie osobom niepełnosprawnym, ich rodzinom oraz

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

opiekunom, między innymi, właściwych form pomocy i wsparcia odpowiednich ze względu na płeć i wiek, w tym poprzez zapewnienie informacji i edukacji na temat unikania, rozpoznawania i zgłaszania przypadków wykorzystywania, przemocy i nadużyć. Państwa Strony zapewnią, że formy pomocy i wsparcia będą dostosowane do wieku, płci i niepełnosprawności.

3. Aby zapobiegać wszelkim formom wykorzystywania, przemocy i nadużyć, Państwa Strony zapewnią, że wszelkie ułatwienia i programy mające służyć osobom niepełnosprawnym będą efektywnie monitorowane przez niezależne władze.

4. Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu wspierania powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego oraz w zakresie zdolności poznawczych, a także wspierania rehabilitacji i społecznej reintegracji osób niepełnosprawnych, które stały się ofiarami jakiegokolwiek formy wykorzystywania, przemocy i nadużyć, w tym poprzez zapewnienie pomocy i wsparcia. Proces powrotu do zdrowia i reintegracja powinny następować w środowisku sprzyjającym zdrowiu, dobrobytowi, szacunkowi dla samego siebie, godności i samodzielności. Powinny także uwzględniać potrzeby wynikające z płci i wieku.

5. Państwa Strony ustanowią skuteczne ustawodawstwo i politykę, w tym ustawodawstwo i politykę na rzecz kobiet i dzieci, w celu zapewnienia, że przypadki wykorzystywania, przemocy i nadużyć wobec osób niepełnosprawnych będą identyfikowane, badane i gdy to właściwe, ścigane”.

Artykuł 16 Konwencji stanowi podstawę do stworzenia ram dla tego zabezpieczenia. Jego postanowienia zakładają dostarczanie informacji i edukacji na temat przemocy, a także pomoc w jego rozpoznawaniu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

i zgłaszaniu. Można to rozumieć jako prawo do bezpieczeństwa – w przeciwieństwie do historycznego podejścia do osób z niepełnosprawnościami, które wiązało się z odebraniem im prawa do zapewnienia sobie bezpieczeństwa, co samo w sobie często stanowiło nieskuteczną ochronę.

W przypadku osoby wspieranej, która zdecydowała, że chce uczestniczyć we wspieranym podejmowaniu decyzji, następną decyzją: „kto będzie osobą mnie wspierającą” jest najbardziej krytyczna. Praktyka wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych musi umożliwiać osobie z niepełnosprawnością wybór osoby wspierającej, ale jako część procesu, w którym zagwarantowane jest jej prawo do bezpieczeństwa. Uzgodnienia dotyczące wsparcia powinny zatem obejmować również osobę trzecią, osobę monitorującą, która może pomagać w rozwiązywaniu problemów, ale także pełnić zabezpieczającą rolę monitorującą.

W fazie wdrożeniowej cały system powinien być również uważnie centralnie monitorowany i poddawany okresowej ewaluacji. Zapewni to kolejny kanał dla zgłaszania wątpliwości oraz propozycji podnoszenia jakości i efektywności systemu.

Artykuł 5 „Równość i niedyskryminacja”

Artykuł 5 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych stanowi:

„1. Państwa Strony uznają, że wszyscy ludzie są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej i jednakowych korzyści wynikających z prawa.

2. Państwa Strony zakazą jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i zagwarantują osobom niepełnosprawnym jednakową

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

dla wszystkich i skuteczną ochronę przed dyskryminacją z jakichkolwiek względów.

3. w celu popierania równości i likwidacji dyskryminacji, Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie kroki celem zapewnienia racjonalnych usprawnień.

4. Za dyskryminację w rozumieniu niniejszej konwencji nie będą uważane szczególne środki, które są niezbędne celem przyspieszenia osiągnięcia lub zagwarantowania faktycznej równości osób niepełnosprawnych”.

Badania nad procesami podejmowania decyzji pokazują, że wiele osób w ogólnej populacji napotyka trudności przy podejmowaniu decyzji, co jest często nierozpoznane. Najczęściej jednak wyłącznie od osób z niepełnosprawnościami oczekuje się udowodnienia posiadania zdolności do podejmowania kluczowych decyzji, podczas gdy od innych członków społeczeństwa – nie.

Artykuł 5 wymaga podejmowania właściwych kroków w celu zapewnienia racjonalnych usprawnień. Dotyczy to także procesu podejmowania decyzji. Nawet jeśli osoba korzysta ze wsparcia ze strony innej osoby podczas podejmowania decyzji, to nie zwalnia to podmiotów świadczących usługi na jej rzecz w szerokim znaczeniu (np. instytucje finansowe, urząd gminy, ośrodek pomocy społecznej) ani innych agencji społecznych (np. organizacje pozarządowe) z niezbędnych działań w celu właściwej komunikacji z osobą wspieraną. Może to obejmować dostosowanie sposobu prezentowania informacji i zabezpieczenie większej ilości czasu na przekazywanie ważnych informacji. z tego powodu np. przy ustanawianiu porozumienia dotyczącego wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych koniecznie należy również wziąć pod uwagę racjonalne usprawnienia, które mają być przewidziane przez

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

organizację zewnętrzną. Tak jak w przypadku każdego konsumenta, w pierwszej kolejności to osoba z niepełnosprawnością powinna usłyszeć informacje bezpośrednio od usługodawcy, a następnie mogą być one omówione z osobą wspierającą.

2.2. Wykluczenie możliwości ograniczenia zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych.

Prezentowana koncepcja zakłada w szczególności likwidację instytucji ubezwłasnowolnienia i wdrożenie modelu wspomaganego podejmowania decyzji/ wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych w miejsce tzw. zastępczego podejmowania decyzji. Zdolność prawna i zdolność umysłowa/intelektualna stanowią dwa odrębne pojęcia.

Według przepisów Konwencji zdolność prawna (ang. *legal capacity*) to zdolność do posiadania praw i obowiązków oraz zdolność do wykonywania tych praw i obowiązków (zdolność do czynności prawnych). Zdolność umysłowa odnosi się do zdolności decyzyjnych człowieka, które w naturalny sposób są odmienne dla poszczególnych osób i mogą być różne dla danej osoby w zależności od wielu czynników, w tym środowiskowych i społecznych.

Instrumenty prawne, takie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (art. 6), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 16) oraz Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (art. 15) nie precyzują rozróżnienia między zdolnością umysłową, a zdolnością do czynności prawnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Artykuł 12 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych wyjaśnia jednak, że posiadanie przez osobę potrzeby wsparcia przy korzystaniu ze zdolności prawnej nie uzasadnia odmowy zdolności prawnej (zarówno statusu prawnego, jak i zdolności do czynności rodzących konsekwencje prawne). Zgodnie z art. 12 Konwencji, postrzegane lub rzeczywiste deficyty w zakresie sprawności umysłowej nie mogą być wykorzystywane jako uzasadnienie odmowy przyznania lub uznania zdolności do czynności prawnych.

Zdolność prawna jest nieodłącznym prawem wszystkich ludzi, w tym osób z niepełnosprawnościami. Jak wspomniano wyżej, składa się ona z dwóch elementów. Pierwsza to legitymacja prawna do posiadania praw i bycia uznanym przez prawo za podmiot prawa. Może to obejmować na przykład posiadanie aktu urodzenia, poszukiwanie pomocy medycznej, rejestrację w wyborach lub ubieganie się o paszport. Druga to prawna zdolność do działania na podstawie tych praw i do uznania tych działań przez prawo. To właśnie ten składnik jest często odrzucany lub ograniczany w przypadku osób z niepełnosprawnościami.

2.3. Domniemanie pełnej zdolności podejmowania decyzji.

Aby prawo do zdolności do czynności prawnych mogło zostać zrealizowane, należy uznać oba aspekty zdolności do czynności prawnych - nie można ich rozdzielić.

Pojęcie zdolności umysłowej jest samo w sobie wysoce kontrowersyjne. Zdolności umysłowe nie są, jak się powszechnie uważa, obiektywnym, naukowym i naturalnie występującym zjawiskiem. Możliwości umysłowe zależą od kontekstu społecznego, sytuacyjnego i politycznego, podobnie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

jak dyscypliny, zawody i praktyki, które odgrywają dominującą rolę w ocenie zdolności umysłowych (zwłaszcza w dziedzinie nauk społecznych, psychologicznych i medycznych).

Każda pełnoletnia osoba zachowuje pełną zdolność do czynności prawnych. Każdy może przybrać sobie osobę wspierającą do pomocy w dokonywaniu czynności prawnych, zaś inni członkowie obrotu prawnego mają obowiązek uwzględnienia czynności prawnych podejmowanych przy jej pomocy i składanych w ten sposób oświadczeń woli.

2.4. Odpowiedzialność prawna za decyzję.

W systemie wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, decyzja podjęta w ramach realizacji poszczególnych instrumentów jest traktowana jako decyzja osoby wspieranej. Naturalnie trzeba rozważyć konsekwencje tego w odniesieniu do decyzji postrzeganych jako „ryzykowne” dla osoby objętej wsparciem. Osoby objęte wsparciem są uprawnione do „godności ryzyka” jak każda inna osoba, dlatego system wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych zakłada, że osoba pozostaje samodzielna w swoich decyzjach i nie następuje przekazanie jej praw, w tym odpowiedzialności za skutki czynności prawnych innym osobom.

2.5. Adekwatność formy wsparcia w procesie decyzyjnym do potrzeb i możliwości osoby wspieranej.

System wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych powinien umożliwiać wybór i dostosowanie formy wsparcia do indywidualnych potrzeb osoby oraz jego ciągłe ewaluowanie w czasie,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

przy podejściu doskonalącym. Projekt systemu przewidującego wspierane podejmowanie decyzji w Polsce powinien uwzględniać pełen zakres podejść do wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, takich jak potrzeba wsparcia w podejmowaniu decyzji, reprezentacji i innych, które będą najskuteczniejsze w zależności od osoby, czasu i rodzaju decyzji.

2.6. Prymat woli i preferencji osoby wspieranej.

Celem systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych jest odejście od modelu „najlepszych interesów osoby” w kierunku modelu realizowania rzeczywistej woli tej osoby. Zatem jeśli osoba wspierana będzie chciała podjąć taką decyzję, która według osób wspierających czy nawet obiektywnie będzie decyzją niesłuszną lub umniejszającą jej majątek, ma do tego prawo, gdyż taką ma wolę i preferencje.

Rolą osoby wspierającej jest zawsze, także w takich sytuacjach, poinformowanie i wytłumaczenie osobie wspieranej wszystkich istotnych okoliczności, w tym konsekwencji decyzji, by osoba wspierana mogła sama tę decyzję podjąć, mając świadomość wszystkich korzystnych i niekorzystnych jej skutków. Osoby niewymagające wsparcia także podejmują nie tylko słuszne decyzje. Podobnie osoby wspierane mają prawo do podejmowania decyzji błędnych lub po prostu nieopartych na obiektywnych, racjonalnych przesłankach.

Z kolei osoby pełniące funkcję komunikacyjną (w ujęciu projektu – inne niż osoby wspierające, jak np. asystenci osobiści czy tłumacze z AAC)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

mają obowiązek przekazania oświadczenia woli osoby, niezależnie od swojego wobec tej decyzji stosunku.

2.7. Pierwszeństwo interwencji osób wskazanych jako osoby wspierające.

Podobnie priorytetem jest uwzględnienie preferencji osoby wspieranej co do osoby czy osób wspierających. Kandydaci wskazywani przez osobę wnioskującą o wsparcie czy osobę potrzebującą wsparcia powinni być brani pod uwagę w pierwszej kolejności także wtedy, gdy decyzję podejmować będzie sąd. Pozwoli to przede wszystkim na zwiększenie poziomu zaufania i lepszą współpracę między osobą wspieraną i wspierającą, zwłaszcza że zazwyczaj będą to osoby znające już sytuację osoby wspieranej.

2.8. Bezpieczeństwo uczestników wsparcia w obrocie prawnym.

Po złożeniu oświadczenia woli przez osobę wspieraną mogą być w razie potrzeby wykorzystane różne rozwiązania (instytucje prawne) przewidziane dla ochrony osoby składającej oświadczenie woli i będącej stroną kreowanego w ten sposób stosunku prawnego m.in. nieważność czynności prawnej, klauzul abuzywnych, wad oświadczeń woli, wyzysku lub instrumentów prawa konsumenckiego. Mamy również w systemie prawa rozwiązania, które służą ochronie osób, które znalazły się w trudnej sytuacji finansowej z uwagi na znaczne zobowiązania, które zostały przez nich zaciągnęły. Należy do nich zaliczyć upadłość konsumencką.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W pierwszej kolejności, dla ochrony osoby wspieranej, można rozważyć najdalej idącą konsekwencję – nieważność czynności prawnej. Art. 58 § 2 *Kodeksu cywilnego* stanowi, że czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego jest nieważna. Nieważna czynność prawna nie wywołuje żadnych skutków prawnych, a wszelkie świadczenia (np. środki pieniężne) podlegają wzajemnemu zwrotowi.

Komentarz prawniczy:

Pojęcie zasad współżycia społecznego nie jest zdefiniowane, lecz odsyła do norm moralnych i obyczajowych. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie wskazał, że przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania, które nawiązują do idei słuszności. Są to wartości wyznaczające zasady przyzwoitego, uczciwego postępowania (wyrok SN z 23.03.2018 r., II CSK 371/17, wyrok SN z 23.02.2017 r., V CSK 230/16, LEX nr 2288116). Istotą i funkcją zasad współżycia społecznego jest uelastycznienie systemu prawa w celu zapobiegania rażąco niesprawiedliwym skutkom zastosowania określonej normy prawa w określonym stanie faktycznym (wyrok SN z 28.01.2016 r., I CSK 16/15). Prawo nie toleruje zatem stosunków prawnych, które pozostawałyby w kolizji z powszechnie akceptowanymi wartościami. Stosowania klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego i uznanie danej czynności za nieważną dotyczy jednak przypadków wyjątkowych, w których ma ono mocne uzasadnienie aksjologiczne.

Termin „nieważność” oznacza odmówienie danej czynności prawnej przez

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

ustawę jakiegokolwiek znaczenia prawnego i nie wiążą z nią żadnych skutków prawnych. Czynność prawna jest nieważna od początku, czyli od chwili jej dokonania, a jednocześnie ma definitywny charakter – nie da się jej w żaden sposób naprawić.

Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana.

W sytuacji, gdy nieważna czynność prawna realizuje przesłanki innej czynności prawnej, umożliwiające utrzymanie jej jako czynności ważnej, pojawia się możliwość zastosowania tzw. konwersji.

Wady oświadczenia woli stanowią określone przez ustawodawcę nieprawidłowości związane z podejmowaniem lub wyrażaniem oświadczenia woli. Mają one charakter normatywny w tym sensie, że przesłanki wystąpienia danego rodzaju wady są ściśle sprecyzowane w przepisach prawa cywilnego.

Za wadę oświadczenia woli nie może zatem zostać uznana każda pojawiająca się przy składaniu oświadczenia nieprawidłowość, ale tylko taka, która spełnia ustawowo wskazane przesłanki. Przepisy regulujące wady oświadczenia woli mają charakter bezwzględnie obowiązujący i nie mogą być zmieniane ani uchylane w drodze umowy zawartej przez strony. Pewne odmienności związane z unormowaniem wad oświadczeń woli mogą wynikać jedynie z przepisów szczególnych, w stosunku do konkretnych rodzajów czynności prawnych np. przesłanki unieważnienia:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

testamentu – art. 945 k.c., małżeństwa – art. 15¹ k.r.o.

Złożenie wadliwego oświadczenia woli powoduje wadliwość czynności prawnej. w zależności od rodzaju wady, skutki te mogą polegać albo **na nieważności czynności prawnej** – jak przy braku świadomości lub swobody oraz przy pozorności, **albo na wzruszalności** czynności prawnej – jak w przypadku błędu, podstępu i groźby.

Sankcje związane z wadą oświadczenia woli wskazują na funkcję ochronną przepisów regulujących wady, realizowaną w stosunku do osób składających wadliwe oświadczenia woli. Ustawodawca stara się jednak zachować pewną równowagę w zabezpieczeniu interesów obu stron czynności prawnej, przewidując także ochronę dobrej wiary osób, do których wadliwe oświadczenie woli zostało skierowane.

Brak świadomości należy rozumieć jako **niemożność zrozumienia przez osobę składającą oświadczenie woli znaczenia i treści podejmowanej przez nią decyzji**. z kolei **brak swobody** przy powzięciu decyzji i wyrażeniu woli, polega na takim stanie psychicznym osoby składającej oświadczenie woli, który **wyłącza możliwość dokonania przez nią wolnego wyboru odnośnie do podejmowanej czynności prawnej**.

Zgodnie z regulacją art. 82 k.c. przyczyny braku świadomości lub swobody przy powzięciu i wyrażeniu woli są obojętne. Ustawodawca jedynie przykładowo zalicza do nich chorobę psychiczną, niepełnosprawność intelektualną (*verba legis* jest to niedorozwój umysłowy) lub inne, chociażby przemijające, zaburzenia czynności psychicznych. Dla zaistnienia tej wady istotne jest to, aby przyczyna ta całkowicie eliminowała świadome lub swobodne złożenie oświadczenia woli. Dla uznania tej wady oświadczenia woli nie wystarczy zatem stan,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w którym osoba dokonująca czynności prawnej ma jedynie ograniczoną świadomość lub swobodę w podjęciu decyzji i wyrażeniu woli.

Błąd jest określany jako **mylne wyobrażenie o rzeczywistości osoby dokonującej czynności prawnej**, przy czym w świetle 84 k.c. stanowi on wadę oświadczenia woli tylko wówczas, gdy **dotyczy treści czynności prawnej** oraz jest **istotny**.

Osoba w błędzie może mieć mylne wyobrażenie o treści złożonego oświadczenia woli lub myli się co do istniejącego stanu rzeczy. Nie będzie natomiast stanowić błędu, co do treści, błąd leżący w sferze motywacyjnej osoby składającej oświadczenie woli.

Istotność błędu ocenia się przez zbadanie relacji pomiędzy mylnym wyobrażeniem o rzeczywistości, a procesem decyzyjnym osoby składającej oświadczenie woli. Zgodnie z art. 84 § 2 KC „można powołać się tylko na błąd uzasadniający przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, niełożyłby oświadczenia tej treści (błąd istotny)”.

Wpływ adresata na kwalifikację prawną błędu ma znaczenie przy odpłatnych czynnościach prawnych i może przejawiać się trojako:

- adresat wywoła błąd nawet bez swojej winy,
- adresat wie o błędzie,
- adresat z łatwością mógł błąd zauważyć.

Błąd daje podstawę do jej unieważnienia z mocą wsteczną *ex tunc*, w drodze uchylecia się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu.

Podstęp bywa traktowany jako **kwalifikowana postać błędu**.

Niewątpliwie wspólnym elementem błędu i podstępu jest mylne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wyobrażenie o rzeczywistości osoby składającej oświadczenie woli. Obie wady różnią się jednak okolicznościami powstania owego zafałszowanego obrazu rzeczywistości. w świetle art. 86 k.c., elementem konstytuującym podstęp jest naganne zachowanie się drugiej strony czynności prawnej, polegające na świadomym wprowadzeniu w błąd osoby składającej oświadczenie woli. Podstępne działanie osoby trzeciej także będzie traktowane na równi z podstępem drugiej strony, jeżeli ta o podstępie wiedziała i nie zawiadomiła o nim osoby składającej oświadczenie woli albo jeżeli czynność prawna była nieodpłatna. Ustawodawca nie wymaga w tym przypadku, aby błąd dotyczył treści czynności prawnej, ani żeby był to błąd istotny.

Przy zawieraniu umów, osoba wspierana może być chroniona również dzięki instytucji **wyzysku**. *Kodeks cywilny* przewiduje, że jeżeli jedna ze stron, wyzyskując przymusowe położenie, niedołęstwo, niedoświadczenie lub brak dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje albo zastrzega dla siebie lub dla osoby trzeciej świadczenie, którego wartość w chwili zawarcia umowy przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia, druga strona może według swego wyboru żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego jej świadczenia albo unieważnienia umowy. Jeżeli wartość świadczenia jednej ze stron w chwili zawarcia umowy przewyższa co najmniej dwukrotnie wartość świadczenia wzajemnego, domniemywa się, że przewyższa je w stopniu rażącym. Uprawnienia określone powyżej wygasają z upływem lat trzech od dnia zawarcia umowy, a jeżeli stroną umowy jest konsument - z upływem lat sześciu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Osoba wspierana może być chroniona w wielu sytuacjach obrotu **jako konsument**. Zgodnie z definicją zawartą w *Kodeksie cywilnym*, konsumentem jest osoba fizyczna, dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej, niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

Konsument, który zawarł umowę na odległość lub umowę poza lokalem przedsiębiorstwa, ma prawo odstąpić od niej bez podawania przyczyny w terminie 14 dni. Jest to tzw. **prawo do namysłu**, umożliwiające kupującemu zapoznanie się z towarem i rozważenie racjonalności zakupu. Jeżeli konsument nie został poinformowany o prawie do odstąpienia od umowy, może skorzystać z tego uprawnienia w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Jeżeli jednak w tym okresie sprzedający przekaze mu taką informację, to termin upływa po 14 dniach od momentu jej otrzymania. Na prawo konsumentów składa się również szereg domniemań prawnych korzystnych dla konsumenta np. domniemanie istnienia wady fizycznej w chwili przejścia niebezpieczeństwa na kupującego przy sprzedaży konsumentów.

Poza tym w domenie prawa konsumentów mamy również niedozwolone klauzule umowne (klauzule abuzywne) stanowiące szczególną postać sprzeczności umowy z zasadami współżycia społecznego. Są to regulowane przepisami *Kodeksu cywilnego* (art. 385¹-385³) niedozwolone postanowienia umowne, zdefiniowane jako postanowienia umowy zawieranej z konsumentem, niezgodnione indywidualnie i niewiążące go w sytuacji, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy.

Instytucja klauzuli abuzywnej obowiązuje zatem jedynie w relacjach pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem. Aby jakkolwiek zapis umowy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zawartej pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem mógł zostać uznany za klauzulę abuzywną, a tym samym utracić moc wiążącą, musi spełnić jednocześnie kilka warunków. Są to:

- brak indywidualnych uzgodnień z konsumentem, tym samym pozbawienie go wpływu na treść zapisu,
- kształtowanie praw i obowiązków konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami,
- rażące naruszanie interesów konsumenta,
- sytuacja, w której zapis nie dotyczy głównych świadczeń stron, w tym ceny i wynagrodzenia, o ile zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

Art. 385¹ w paragrafie 3 doprecyzowuje, że niedozwolone postanowienia umowne nie dotyczą tylko zapisów w umowach zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, ale także odnoszą się do postanowień umowy przejętych z jej wzorca, zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta. Art. 385³ Kodeksu cywilnego prezentuje w 23 pozycjach katalog niedozwolonych postanowień umownych, będący swoistym wzorcem klauzul abuzywnych.

Podstawową konsekwencją stosowania klauzul abuzywnych w umowach jest obowiązująca z mocy prawa ich bezskuteczność. w żaden sposób nie zobowiązują one, ani nie wiążą konsumenta względem przedsiębiorcy.

Jeśli jednak ten ostatni odmawia uznania zapisów kontraktu za niedozwolone, konsument może dochodzić swoich praw na drodze sądowej w ramach tzw. kontroli indywidualnej, a więc dotyczącej konkretnej umowy zawartej przez ściśle określone strony przedsiębiorcy i jego klienta.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Upadłość konsumencka co do zasady nie stanowi środka stosownego w odniesieniu do skutków jednego oświadczenia woli danej osoby. Jednak może być zastosowana jako środek zaradczy dla niekorzystnych skutków prawnych wielu czynności prawnych, w których uczestniczyła osoba wspierana. Jest to proces polegający na oddłużeniu osoby, która nie radzi sobie ze spłatą zobowiązań finansowych. Aktualne przepisy dotyczące zasad ogłaszania i szczegółów procedury upadłości konsumenckiej są uproszczone, co zwiększa możliwości jej ogłoszenia.

W procedurze tej, aktywność sądu ograniczona została do najważniejszych decyzji, takich jak ogłoszenie samej upadłości, ustalenie planu spłaty wierzycieli, a także rozpatrywanie ewentualnych skarg na czynności lub zaniechania syndyka.

2.9. Bezpieczeństwo uczestników wsparcia w systemie wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.

W przypadku, gdy asystent prawny, wskutek swoich działań, spowodował, że osoba wspierana złożyła oświadczenie woli z wadą w rozumieniu Kodeksu cywilnego (kc)²³, oświadczenie jest ważne, ale asystent ponosi odpowiedzialność prawną.

Może się także zdarzyć (a właściwie zakłada się, że takich sytuacji będzie większość), że osoba wspierana nie będzie potrzebowała wsparcia przy konkretnej czynności prawnej i taką czynność podejmie samodzielnie. w takim przypadku, obecnie obowiązujące przepisy Kodeksu cywilnego będą miały w pełni zastosowanie.

Osoby wspierające powinny znajdować się pod nadzorem gwarantującym, że ich działalność nie będzie prowadziła do wykorzystania

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osób wspieranych. w tym celu projekt instrumentu zakłada bardzo szeroką możliwość zgłaszania do sądu zastrzeżeń co do działań osoby wspierającej. w myśl projektu każdy (osoba fizyczna i prawna, w tym organizacje pozarządowe i podmioty publiczne, a także prokurator, jeśli dojdzie do takiego wniosku w ramach prowadzonego postępowania karnego), również osoba otrzymująca wsparcie i osoba wspierająca, będzie mógł złożyć do sądu wnioski o sprawdzenie poprawności działania osoby wspierającej. Wskazaniem wydaje się także nadanie sądowi uprawnienia do działania w tych kwestiach z urzędu, na podstawie informacji uzyskanych w toku np. innych postępowań. w toku takiego postępowania powinna istnieć możliwość wstąpienia do postępowania organizacji pozarządowej za zgodą osoby wspieranej.

Aktualne kierunki proponowanego systemu zakładają nieformalność i powszechność. w takim ujęciu kontrola poprawności działania wsparcia przy podejmowaniu decyzji jest rozproszona i oparta na sądownictwie powszechnym. Sądem właściwym do rozpoznawania takich spraw powinien być sąd rejonowy, wydział cywilny. Początkowo pozostawiono tę decyzję do rozważenia na dalszym etapie wdrażania rozwiązań do systemu (rozważano wydział rodzinny - nie zawsze istniejący albo podtrzymujący paradygmat „opiekuńczości” lub sąd cywilny, mający we właściwości cywilne konsekwencje czynności prawnych, ale niemający adekwatnego doświadczenia w kontaktach z osobami z niepełnosprawnością intelektualną lub problemami komunikacyjnymi). Kontrola powinna być podejmowana na wniosek i z urzędu. Uprawnienie do złożenia wniosku o kontrolę wykonywania asysty prawnej przysługuje każdej osobie. Częstotliwość podejmowania kontroli z urzędu i jej zakres powinny być określone przez sąd w sposób indywidualny, zależnie od

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

informacji otrzymywanych przez sąd. Warto poddać konsultacjom i analizie przez Ministerstwo Sprawiedliwości i środowiska sędziów, przepisy ustanawiające właściwość sądu w sprawach korzystania ze zdolności do czynności prawnych, tak by najlepiej zagwarantować sprawność, skuteczność rozstrzygnięcia w tych sprawach oraz efektywność kontroli.

Jak można wywnioskować z realiów obecnie panującego systemu kurateli i opieki nad osobami ubezwłasnowolnionymi, system oparty na okresowych sprawozdaniach kuratora czy opiekuna, nie działa skutecznie. Sprawozdania te są zwykle zdawkowe, niekompletne, pisane metodą „kopiuj-wklej” i składane co roku albo co pół roku. Sądy rodzinne zwykle nie weryfikują ani poprawności, ani kompletności tych sprawozdań, zaś działania wobec składających je opiekunów czy kuratorów podejmują dopiero po uzyskaniu osobnej wiadomości wskazującej na nadużycia. Stąd nienakładanie na sądy obowiązku żądania i otrzymywania sprawozdań od osób wspierających nie powinno spowodować pogorszenia się sytuacji osób wspieranych. Natomiast otrzymanie takiego zawiadomienia o nieprawidłowościach, powinno obligować sąd do szybkiego i skutecznego działania, w krótkich terminach procesowych, z pomocą kuratorów sądowych i całego instrumentarium sądownictwa powszechnego. w takim przypadku sąd powinien także niezwłocznie wysłuchać osoby wspieranej i mieć możliwość podjęcia działań z urzędu zabezpieczających jej dobro.

Postępowanie w takich sprawach powinno być dwuinstancyjne, z oczywistą legitymacją procesową osoby wspieranej (co wynika z zachowania przez nią zdolności do czynności prawnych) i możliwością ustanowienia dla niej, nawet bez wniosku, pełnomocnika procesowego

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z urzędu przez sąd oraz złagodzenie wymagań formalnych związanych z pismami procesowymi (analogicznie do art. 47, 48 Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego).

Osoba wspierająca powinna odpowiadać karnie i cywilnie za umyślne działanie na szkodę osoby wspieranej np. oszustwo, przywłaszczenie (w przypadku pełnomocnika). Pod uwagę powinna być brana umyślność takiego działania, jednak w razie powstania szkody odpowiedzialność majątkowa powinna być regułą.

2.10. Komplementarność instrumentów.

Instrumenty w postaci pełnomocnictwa oraz asysty prawnej są jednym z elementów systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności prawnych podejmowania decyzji. Innymi proponowanymi instrumentami są np. budżet osobisty czy fundusze powiernicze.

Elementy tego systemu powinny uzupełniać się wzajemnie, tak aby np. ewentualne koszty wsparcia przy podejmowaniu decyzji prawnych mogły być pokrywane z funduszu czy z budżetu osobistego osoby wspieranej lub aby osoba wspierana mogła przy pomocy asystenta prawnego albo za pośrednictwem pełnomocnika, podejmować decyzje w kwestii budżetu osobistego.

2.11. Dostępność udzielanego wsparcia.

Jak wspomniano powyżej, aktualnie wskazaniem dla proponowanego instrumentu jest jego powszechność i nieformalność. W system wsparcia powinny być włączone już istniejące organy lub

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

mechanizmy pomocy (jak system nieodpłatnej pomocy prawnej, system pomocy społecznej, sądy i organy pomocnicze sądów – kuratorzy sądowi). Pomoże to zarówno w łagodnym, nierewolucyjnym wprowadzeniu systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, jak i powinno zaowocować mniejszym finansowym obciążeniem budżetu państwa czy samorządów. Nieformalność, polegająca na wspomnianym wcześniej powiązaniu formy pełnomocnictwa czy porozumienia o asyście prawnej z wymaganą przepisami formą czynności prawnej, przy której wsparcie jest potrzebne, wpłynie korzystnie na osiągnięcie powszechności tej formy pomocy. w większości wypadków wystarczy bowiem ustne oświadczenie osoby wspieranej i wspierającej o udzielanym wsparciu.

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

3. Konstrukcja systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.

3.1. Charakterystyka odbiorców wsparcia w ramach systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych i ich potrzeb.

Zgodnie z zasadą równości wobec prawa, potwierdzoną w Konwencji, z systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych powinien móc korzystać każdy, kto takiego wsparcia potrzebuje, niezależnie od przyczyny pojawienia się takiej potrzeby. Takie uniwersalne zaprojektowanie systemu wsparcia w podejmowaniu decyzji jest możliwe, jeśli z założenia opierać się on ma na dwóch instrumentach:

1. pełnomocnictwie materialnym – skonstruowanym na bazie obecnie obowiązujących przepisów, z których także aktualnie może korzystać każdy;
2. asyście prawnej – która co prawda nie została uregulowana prawnie, jednakże w praktyce występuje powszechnie, także często w formie umownej, gdy dana osoba korzysta ze wsparcia innej, udzielającej jej informacji i służącej radą, w szczególności przy podejmowaniu bardzo skomplikowanej decyzji o znaczeniu prawnym, np. przy inwestycjach finansowych, ubezpieczeniach, zakupie samochodu, mieszkania czy sprzętu komputerowego.

Między instytucją pełnomocnictwa oraz instytucją asysty prawnej występują zbieżności w zakresie obowiązków osoby świadczącej wsparcie. Zarówno pełnomocnik, jak i asystent prawny mają obowiązki związane ze wspieraniem osoby wspieranej w zakresie brania pod uwagę woli osoby wspieranej, komunikacji. Pełnomocnik jednak może samodzielnie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

reprezentować osobę wspieraną, co nie wyłącza samodzielnego działania przez osobę wspieraną.

Decyzja osoby, czy chce, aby wspierał ją asystent prawny czy pełnomocnik, zależy wyłącznie od jej woli i potrzeb, nie tylko tych, które wynikają z niepełnosprawności. Decyzja ta, nie ma charakteru alternatywy rozłącznej. Osoba może korzystać ze wsparcia zarówno asystenta prawnego, jak i pełnomocnika. Różnić się będzie jedynie zakres ich umocowania. Ponadto zakłada się, że te formy wsparcia mogą być wykonywane okresowo.

Niezbędne jest zagwarantowanie możliwości dostępu do takiego wsparcia każdemu w wybranym przez niego zakresie.

System zakłada wprowadzenie przepisów prawnych regulujących umowę o asystę prawną. Umowy takie mogłyby być zawierane w formie ustnej, co pozwoli na nieskomplikowane korzystanie z tej formy wsparcia przy możliwie najniższych kosztach, choć dla celów dowodowych postuluje się zawieranie ich w formie pisemnej.

Potrzeba i możliwość korzystania z instrumentu nie będą powiązane ze stopniami niepełnosprawności i jakimkolwiek systemem orzekania o niepełnosprawności.

Oczywiście, w szczególności ze wsparcia w podejmowaniu decyzji o znaczeniu prawnym powinny móc korzystać osoby z niepełnosprawnościami, każdego rodzaju i stopnia. w tym osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychospołeczną, osoby mające trudności z komunikacją werbalną lub pisemną, osoby mające trudności z różnego rodzaju zaburzeniami procesu poznawczego, decyzyjnego lub procesów pamięci, w tym także wynikające ze schorzeń skorelowanych z wiekiem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Nie należy jednak tworzyć odrębnych instrumentów prawnych dla tych grup, ale skonstruować tak instrumenty powszechnie dostępne, by były one możliwe do wykorzystania także przez wszystkie osoby z niepełnosprawnościami i dostosowane do ich indywidualnych zdolności i potrzeb.

Ponadto należy podkreślić, że instrumenty w ramach systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych nie mają związku ze stopniami niepełnosprawności oraz istniejącymi systemami orzekania o niepełnosprawności.

Stąd ustawowy opis instrumentów powinien pozostać na wysokim poziomie ogólności, umożliwiając jego doprecyzowanie przez mocodawcę pełnomocnictwa, czy strony umowy o asystę prawną albo przez sąd. Ma to na celu dostosowanie tychże instrumentów do konkretnych potrzeb osoby wspieranej, a także łatwość zmiany zakresu lub warunków w przypadku zmiany sytuacji osobistej osoby wspieranej, w tym rozwoju stopnia jej samodzielności.

Za uniwersalnym traktowaniem systemu wsparcia przemawia również fakt, że stworzenie specyficznych instrumentów wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych i tylko dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami, stanowiłoby przejaw dyskryminacji, etykietowania. Prowadziłoby do pozostawienia ubezwłasnowolnienia jedynie pod zmienioną nazwą.

Jednocześnie należy mieć świadomość, że stworzenie powszechnego dostępu do systemu wsparcia w podejmowaniu decyzji o znaczeniu prawnym, nie oznacza automatycznie dla wszystkich dostępu do jego finansowania ze środków publicznych. Finansowanie takie powinno być ograniczone jedynie dla osób z niepełnosprawnościami i zależne od

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

okoliczności faktycznych, m.in. od tego, kto jest osobą wspierającą, jaki jest zakres i rozmiar udzielanego wsparcia, czy osoba z niepełnosprawnością ma przyznany budżet osobisty, czy posiada orzeczenie o niepełnosprawności, a w przypadku innych zaburzeń – czy wskazano potrzebę wsparcia przy podejmowaniu decyzji itp.

3.2. Instrumenty systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.

System wsparcia w podejmowaniu decyzji o znaczeniu prawnym składa się z dwóch instrumentów:

- 1) asysty prawnej,
- 2) pełnomocnictwa.

Żaden z nich nie skutkuje odebraniem ani ograniczeniem zdolności do czynności prawnych osoby wspieranej. Osoba, która posiada asystenta prawnego lub pełnomocnika, posiada pełną zdolność do czynności prawnych także w zakresie objętym asystą prawną lub pełnomocnictwem. Oba instrumenty są więc skonstruowane na zasadzie uprawnienia, a nie na zasadzie obowiązku. Osoba, dla której są one ustanowione, może, ale nie musi z nich korzystać. Asysta prawna stanowi instrument nowy, nieprzewidziany dotąd w systemie prawa polskiego. Asystent prawny jest ustanawiany dla osoby, która chce brać czynny udział w obrocie prawnym, samodzielnie podejmować decyzje o znaczeniu prawnym. Potrzebuje jednak przy tym wsparcia w uzyskaniu, zrozumieniu czy zapamiętaniu informacji, przeprowadzeniu procesu decyzyjnego lub zakomunikowania podjętej decyzji oraz jej realizacji. Instytucja asysty prawnej jest szeroko opisana w rozdziale 4 niniejszego opracowania.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Pełnomocnictwo jest już znaną instytucją w prawie polskim (rozdział II Kodeksu cywilnego). Jednakże koncepcja systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych zakłada uzupełnienie tej instytucji o elementy istotne z punktu widzenia osób wymagających wsparcia przy korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych oraz związane z możliwością ustanawiania pełnomocnika dla takich osób przez sąd. Pełnomocnik ustanawiany jest przez mocodawcę, który nie chce samodzielnie podejmować decyzji o znaczeniu prawnym w danym zakresie i preferuje, by wykonywał to w jego imieniu, zgodnie z jego wolą i wskazaniem pełnomocnika. Pełnomocnik może też być ustanawiany dla osoby, która w momencie podejmowania danej decyzji o znaczeniu prawnym, nie będzie zdolna faktycznie do podjęcia albo zakomunikowania woli w tym zakresie (np. osoby w śpiączce).

Przewiduje się możliwość wyznaczenia pełnomocnika na przyszłość, którego uprawnienia do reprezentacji osoby potrzebującej wsparcia wejdą w życie w momencie utraty przez nią faktycznej zdolności do składania oświadczeń woli (tzw. pełnomocnictwo *pro futuro*, pełnomocnictwo opiekuńcze).

Jako zasadę przewiduje się samodzielny wybór pełnomocnika.

Pełnomocnictwo wymaga formy szczególnej, zgodnej z formą wymaganą dla czynności, która ma być przez niego dokonana. Pełnomocnik ma bowiem składać oświadczenie woli wymagające tej formy, więc jego umocowanie powinno być podobnie udokumentowane oraz mocodawca powinien podlegać temu samemu działaniu formy (w uproszczeniu - zmuszony do refleksji nad tym, co robi). w przypadku pełnomocnictwa ogólnego przewiduje się zachowanie formy obecnie wymaganej przepisami Kodeksu cywilnego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Zakres pełnomocnictwa, a także jego czas trwania, wynikać będą wyłącznie z woli osoby wspieranej.

Jeśli pełnomocnictwo będzie wymagać formy aktu notarialnego, notariusza będzie obowiązywać domniemanie faktycznej zdolności do czynności prawnych osoby, dla której wsparcie ma być ustanowione. w przypadku zaistnienia u niego uzasadnionych wątpliwości, że w momencie sporządzenia aktu notarialnego w tym przedmiocie, osoba, dla której wsparcie ma być ustanowione, nie jest zdolna do świadomego wyrażenia oświadczenia woli w tym zakresie, powinien mieć on obowiązek wystąpienia do właściwego miejscowo i rzeczowo sądu celem ustanowienia pełnomocnika przez sąd. Analogiczny obowiązek powinien spoczywać na notariuszu w przypadku zaistnienia u niego wątpliwości co do zdolności do samodzielnego podejmowania decyzji o znaczeniu prawnym przez każdą osobę, która przystępuje do jakiegokolwiek innego aktu notarialnego.

Wyjątkowo bowiem sąd będzie uprawniony do ustanowienia pełnomocnika dla osoby potrzebującej wsparcia w podejmowaniu decyzji, jeśli:

1. osoba będzie musiała podejmować decyzje o znaczeniu prawnym i będzie potrzebowała w tym celu wsparcia lub reprezentacji, a nie będzie aktualnie zdolna do samodzielnego wyznaczenia pełnomocnika w tym zakresie;
2. osoba będzie musiała podejmować decyzje o znaczeniu prawnym i będzie potrzebowała w tym celu wsparcia lub reprezentacji, a nie będzie dysponowała osobą, która chciałaby taką funkcję dla niej pełnić.

Wniosek do sądu w zakresie pkt. 1 będzie mógł złożyć każdy, natomiast w zakresie pkt. 2- osoba potrzebująca wsparcia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Sąd nie powinien mieć kompetencji ustanawiania pełnomocnika z urzędu w przypadku sprzeciwu osoby potrzebującej wsparcia, co do jego tożsamości albo co do samego faktu reprezentacji, o ile osoba ta w momencie składania sprzeciwu działała z rozeznaniem.

Sąd będzie mógł ustanowić pełnomocnika jedynie w dwóch przypadkach:

1. osoba potrzebująca wsparcia złoży wniosek w tym przedmiocie, oświadczając, że nie chce samodzielnie występować w obrocie prawnym;
2. osoba potrzebująca wsparcia nie będzie w danym momencie zdolna do składania oświadczeń woli lub podejmowania decyzji o znaczeniu prawnym w danym zakresie lub komunikacja z nią będzie całkowicie niemożliwa, nawet przy wykorzystaniu metod alternatywnych (np. śpiączka, całkowity paraliż, głęboka niepełnosprawność intelektualna, posunięty proces demencji, skrajna postać zaburzeń psychicznych, w szczególności urojeniowych), a nie wyznaczyła sama wcześniej pełnomocnika lub pełnomocnika *pro futuro* w zakresie danych czynności.

Ustanawiając pełnomocnika z urzędu, sąd będzie zobowiązany wskazać zakres reprezentacji, do której będzie uprawniony. Powinien go szczegółowo wymienić w postanowieniu. Jednocześnie nie może zlecić mu reprezentacji całościowej, a przynajmniej co do wszystkich czynności przekraczających zwykły zarząd. Powinien wskazać także okres, na który pełnomocnik jest wyznaczony, z możliwością jego przedłużenia, o ile nie ustaną przesłanki jego ustanowienia. Może go poddać także adekwatnym do sytuacji osobistej i majątkowej osoby wspieranej obowiązkom nadzorczym (np. uzyskiwanie zezwolenia sądu na poszczególne czynności, obowiązek składania kwot od pewnej wysokości do depozytu, obowiązek

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

składania sprawozdań z zarządzania budżetem osobistym czy funduszem powierniczym, obowiązek współpracy bieżącej z danym organem administracji czy samorządu itp.).

Ani pełnomocnik z wyboru, ani pełnomocnik ustanowiony przez sąd nie może otrzymać umocowania do sporządzenia testamentu.

Pełnomocnik ustanowiony przez sąd, wyznaczony dla osoby niezdolnej do złożenia oświadczenia woli lub z którą całkowicie brak komunikacji (powyżej pkt 2) nie może otrzymać reprezentacji w szczególności do:

- zawarcia/rozwiązania małżeństwa,
- uznania dziecka,
- udziału w wyborach,
- nieodpłatnych rozporządzeń prawem do nieruchomości stanowiącej jej jedyne miejsce zamieszkania,
- sporządzania umów, których drugą stroną jest pełnomocnik lub jego osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*²² (małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu).

Pełnomocnik z wyboru może otrzymać pełnomocnictwo do powyższych czynności. w takiej sytuacji pełnomocnictwo musi spełniać warunki wynikające z innych przepisów (ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*²³, ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Kodeks wyborczy*²⁴).

²² Tj., Dz. U. z 2021 r. poz. 2345; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 2054 i poz. 2447.

²³ Dz. U. z 2020 r. poz. 1359.

²⁴ Tj., Dz. U. z 2020 r. poz. 1319; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 1834, poz. 2296, poz. 2297, poz. 2298 i poz. 2299.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Z uwagi na fakt, że ustanowienie pełnomocnika, także dokonywane przez sąd, nie wyłącza zdolności do czynności prawnych osoby, dla której został on ustanowiony, w przypadku podjęcia przez nią samodzielnie czynności prawnej, także objętej zakresem pełnomocnictwa, jest ona ważna, o ile oświadczenie woli tej osoby nie było obciążone wadą zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami *Kodeksu cywilnego*. w przypadku konfliktu między stronami sprawę powinien rozstrzygać sąd.

Pełnomocnik, zarówno z wyboru, jak i ustanawiany przez sąd, ma przede wszystkim reprezentować wolę osoby wspieranej. Jeśli więc został ustanowiony, ponieważ osoba ta nie chce samodzielnie występować w obrocie prawnym, przed każdą czynnością dokonywaną w jej imieniu ma obowiązek ustalić, w sposób dostosowany do możliwości komunikacyjnych oraz sytuacji tej osoby, jej wolę w tym zakresie, a także potwierdzić, że nie chce tej konkretnej czynności wykonać samodzielnie. Przewiduje się stworzenie instrukcji i kodeksu etycznego działania zarówno dla pełnomocników, jak i dla asystentów prawnych, które będą pomocne w praktycznym wykonywaniu ich obowiązków. Pełnomocnik ustanowiony przez sąd albo na podstawie pełnomocnictwa *pro futuro* dla osoby aktualnie niezdolnej do składania oświadczeń woli lub z którą nie można się porozumieć nawet metodami alternatywnymi, ma obowiązek przed każdą czynnością prawną zweryfikować, czy osoba ma możliwość zawarcia danej czynności prawnej. w przypadku ustalenia, że jest ona w stanie daną czynność wykonać samodzielnie, zasadą powinno być jej samodzielne wykonanie przez osobę, dla której ustanowiono pełnomocnika. w przypadku przeciwnym, pełnomocnik, reprezentując osobę wspieraną, powinien kierować się znaną mu wcześniej wolą tej osoby, a jeśli nie jest mu ona znana, wolą odtworzoną na podstawie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wiedzy o tej osobie, jej życiorysie, dotychczasowych wyborach, preferencjach i wyznawanych wartościach.

Pełnomocnictwo z wyboru zawsze może być odwołane przez osobę wspieraną, o ile w momencie podejmowania tej decyzji jej oświadczenie woli nie jest obarczone wadą oświadczeń woli przewidzianą przez przepisy Działu IV *Kodeksu cywilnego* (tj. błąd, podstęp, groźba i inne). Także pełnomocnika ustanowionego przez sąd, na wniosek osoby wymagającej wsparcia, może w każdym momencie, pod tymi samymi warunkami, odwołać dana osoba. Pełnomocnika ustanowionego przez sąd dla osoby, która w momencie orzeczenia sądu nie była zdolna do składania świadomych oświadczeń woli lub z którą nie było możliwości komunikacji, nawet za pomocą metod alternatywnych, powinien odwołać sąd na wniosek tej osoby, po ustaleniu, że jest ona już zdolna do podejmowania samodzielnie decyzji o znaczeniu prawnym. w przypadku gdy sąd uzna, że potrzebuje ona wsparcia przy podejmowaniu takich decyzji, może, uchylając pełnomocnictwo, ustanowić asystenta prawnego z urzędu, o ile takiego asystenta osoba sama już nie wyznaczyła, wskazując zakres i czas trwania tej asysty oraz osobę asystenta.

Osoby pełniące funkcję pełnomocników ustanowionych przez sąd, w ramach swoich obowiązków zawodowych, nie powinny być wyznaczone jako pełnomocnicy dla więcej niż 15 osób wspieranych równocześnie.

Postępowania sądowe o ustanowienie pełnomocnika i nadzór sądowy nad jego działalnością (także nad działalnością pełnomocnika z wyboru) powinien być identyczny jak przewidziany dla postępowania dotyczącego ustanowienia asystenta prawnego i nadzoru nad nim.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Analogiczne powinny być też uwarunkowania dotyczące osoby, która może pełnić rolę pełnomocnika, szczególnie pełnomocnika ustanowionego przez sąd.

Kwestie finansowania pełnomocnictwa powinny być rozstrzygnięte na wzór obecnych przepisów. Tak więc przy pełnomocnictwie z wyboru to od relacji osoby wspieranej i pełnomocnika powinno zależeć, czy działa on za wynagrodzeniem. w przypadku pełnomocnika ustanowionego przez sąd zasadą powinno być działanie za wynagrodzeniem.

Osoba z niepełnosprawnością powinna mieć uprawnienie do wystąpienia do organu przyznającego jej budżet osobisty do objęcia finansowaniem z tego tytułu zarówno pełnomocnika z wyboru, jak i ustanowionego przez sąd. Osoby pełniące funkcję pełnomocników ustanawianych przez sąd, w ramach swoich obowiązków zawodowych, powinni być opłacani ze środków będących w dyspozycji pomocy społecznej.

Dokładny opis warunków ustanawiania asystenta prawnego, zakresu jego obowiązków i uprawnień oraz nadzoru nad jego działaniem, przedstawiono w rozdziale 4 niniejszego opracowania.

3.3. Zależności między instrumentami.

Oba instrumenty mogą być stosowane równolegle. Możliwe jest posiadanie do tego samego zakresu czynności zarówno asystenta prawnego, jak i pełnomocnika. Ponieważ pełnomocnik nie wyłącza zdolności do czynności prawnych osoby wspieranej, mogą mieć miejsce sytuacje, gdy będzie ona chciała podjąć daną decyzję samodzielnie, a nie być reprezentowana przez pełnomocnika, jednocześnie do jej podjęcia będzie potrzebowała wsparcia asystenta. w takich przypadkach czynność

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

powinna być dokonana przez osobę wspieraną ze wsparciem asystenta prawnego. Jednocześnie czynność w przypadku dokonania jej przez pełnomocnika będzie ważna, analogicznie jak ma to miejsce w świetle obecnie obowiązujących przepisów.

Wyłączona jest możliwość ustanawianie przez sąd asystenta prawnego lub pełnomocnika prawnego do czynności, do których osoba potrzebująca wsparcia uprzednio już samodzielnie ustanowiła odpowiednio asystenta prawnego lub pełnomocnika, chyba że jednocześnie sąd ich odwoła z powodu stwierdzenia nadużyć na szkodę osoby wspieranej albo niewywiązywania się z obowiązków wobec niej.

Jednocześnie warto podkreślić, że asystentowi prawnemu Użytkownik asysty prawnej może udzielić pełnomocnictwa.

3.4. Narzędzia wspierające realizację instrumentów.

Na potrzeby pilotażu instrumentów wspieranego podejmowania decyzji, przygotowano dwa narzędzia, które miały na celu ułatwienie i wzmocnienie wsparcia kierowanego do osób wspieranych - użytkowników asysty prawnej i osób z niepełnosprawnością utrudniającą korzystanie z asysty prawnej. Były to:

1) **Opinia dotycząca sposobu komunikowania się osoby oraz jej potrzeb w zakresie komunikacji.**

Jest to dokument będący całościowym opisem sposobu porozumiewania się oraz potrzeb w zakresie komunikacji osoby i zawierający zalecenia w zakresie komunikowania się z nią w sposób skuteczny i dostosowany do jej potrzeb. Opinia może być wykorzystywana np. w ramach postępowań administracyjnych i sądowych lub jako podstawa do sporządzenia planu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

reprezentacji. Wzór opinii oraz instrukcja jej wypełniania stanowią załącznik 1 do niniejszego dokumentu.

2) Plan reprezentacji

Narzędzie to pozwala na określenie możliwości reprezentowania osoby potrzebującej wsparcia w podejmowaniu decyzji, w ramach wykonywania czynności prawnych na jej rzecz lub w jej imieniu, przy zachowaniu przez tę osobę pełnej zdolności do czynności prawnych. Rozwiązanie to jest przede wszystkim przeznaczone dla osób, które nie mogą złożyć oświadczenia woli lub z którymi komunikacja nawet przy zastosowaniu alternatywnych metod komunikacji nie pozwala na złożenie oświadczenia woli lub wobec których istnieje duże prawdopodobieństwo wystąpienia takich okoliczności w przyszłości. Plan reprezentacji oraz instrukcja jego wypełniania stanowią załącznik 2 do niniejszego dokumentu.

4. Asysta prawna.

4.1. Podstawowe informacje o asyście prawnej i jej właściwościach.

4.1.1. Sposób wprowadzenia asysty prawnej.

Instrument asysty prawnej, co do zasady, nie przewiduje konieczności powołania dedykowanej agencji centralnej koordynującej system wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, na wzór systemu irlandzkiego lub australijskiego. Wynika to przede wszystkim ze zdiagnozowanych wysokich kosztów stworzenia i funkcjonowania takiej instytucji. Doświadczenie pokazuje, że powoływanie nowych instytucji na szczeblu centralnym jako warunku

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wprowadzania nowych rozwiązań, nie jest efektywne, hamuje proces ich wprowadzania. Oczywiście, w miarę rozwoju usług asysty prawnej, możliwa jest ewaluacja proponowanych rozwiązań, w tym powołanie właściwego podmiotu, szczególnie w przypadku reorganizacji systemu wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Na pierwszym etapie wdrożenia instrumentu, konieczne jest jednak zachowanie najwyższego stopnia odformalizowania wsparcia, aby mogło ono dotrzeć i zostać poddane weryfikacji przez osoby potrzebujące wsparcia.

Wydaje się, że na wstępnym etapie realizacji usługi asysty prawnej, skuteczną formą monitoringu będzie monitoring orzeczeń sądów, obecnie powszechny, sprawowany przez prezesów sądów i Ministra Sprawiedliwości oraz zasady odpowiedzialności przedstawicieli zawodów zaufania publicznego.

Jednocześnie z wprowadzeniem przepisów dotyczących asysty prawnej powstaje potrzeba zmiany przepisów dotyczących form oświadczeń woli w celu uwzględnienia alternatywnych i wspomagających metod komunikacji, zgodnie z definicją komunikacji z art. 1 Konwencji.

4.1.2. Relacja z obowiązującymi przepisami prawnymi.

Relacje z obowiązującymi przepisami prawnymi będą możliwe do ustalenia po sformułowaniu propozycji treści normatywnych.

Czynność prawna dokonana przez każdą osobę z niepełnosprawnością z udziałem lub bez udziału asystenta prawnego jest ważna i skuteczna. Nieważność czynności prawnej lub pozbawienie jej skutków prawnych, może wynikać z odpowiednich przepisów prawa cywilnego. w części 2.8. niniejszego opracowania wskazano szereg instrumentów i rozwiązań, które do tego stanu rzeczy mogą doprowadzić.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

4.1.3. Przepisy przejściowe

Zakłada się pięcioletni okres przejściowy dla pełnego wejścia w życie przepisów dotyczących uchylenia wydanych wcześniej postanowień dotyczących ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego. w tym czasie będzie możliwe uchylenie postanowień dotyczących ubezwłasnowolnienia na wniosek albo z urzędu oraz ustanowienie asysty albo pełnomocnictwa na wniosek albo z urzędu. z upływem 5 lat od wejścia w życie przepisów, wszystkie postanowienia dotyczące ubezwłasnowolnienia wygasają.

4.2. Zakres podmiotowy asysty prawnej praw.

4.2.1. Użytkownicy asysty prawnej – charakterystyka grupy docelowej.

Asysta prawna jest instrumentem kierowanym do osób, które są w stanie podejmować decyzje i komunikować się oraz jednocześnie odczuwają potrzebę wsparcia w ramach procesu podejmowania decyzji o charakterze prawnym. Podstawową funkcją asysty prawnej jest zapewnienie wsparcia poprzez udzielanie informacji, wyjaśnienie konsekwencji decyzji i służenie radą w podejmowaniu decyzji o znaczeniu prawnym. Autorzy uważają, że instytucja będzie posiadała również funkcję edukacyjną, podnoszącą świadomość prawną użytkowników. Dzięki wsparciu, część z nich nabędzie umiejętności zbierania i rozumienia odpowiednio przygotowanych informacji, samodzielnej oceny sytuacji oraz skutków wyboru określonej opcji.

Użytkownikiem asysty prawnej może być każda osoba, która czuje potrzebę skorzystania ze wsparcia w podejmowaniu decyzji prawnych (w

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

tym, w szczególności osoby z niepełnosprawnością intelektualną, osoby starsze, osoby z problemami komunikacyjnymi, osoby z zaburzeniami procesów poznawczych). Podczas konsultacji instrumentu zgłaszane były uwagi dotyczące uwzględnienia w kręgu odbiorców asysty prawnej poszczególnych grup. Wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych może jednak dotyczyć każdej osoby, a jego forma powinna być każdorazowo dostosowana do indywidualnych potrzeb i możliwości osoby potrzebującej wsparcia, niezależnie od jej zaklasyfikowania do określonej grupy osób z niepełnosprawnościami.

Liczba potencjalnych użytkowników asysty prawnej nie jest możliwa do precyzyjnego określenia. Szacuje się, że będą mogły z niej korzystać wszystkie obecnie ubezwłasnowolnione osoby (zarówno całkowicie, jak i częściowo) – ok. 100 tys., oraz inne osoby z niepełnosprawnościami – obecnie około 4,6 mln (dane wg Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku). Należy jednak zwrócić uwagę, że instrument ten jest skierowany do osób, które są w stanie podjąć decyzję i ją zakomunikować (także w sposób alternatywny) i jednocześnie potrzebują wsparcia w zakresie zrozumienia kontekstu czynności prawnej oraz możliwych konsekwencji w ramach jej wyborów. Oznacza to, że tylko część osób z niepełnosprawnościami będzie korzystała z tej formy wsparcia w zakresie systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych o znaczeniu prawnym. Będą to przede wszystkim osoby z niepełnosprawnością intelektualną, osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz osoby z ograniczeniami kognitywnymi.

Znaczącą grupę użytkowników asysty prawnej mogą stanowić osoby starsze, których liczebność rośnie. Wzrasta wśród nich także świadomość możliwości żądania wsparcia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Przewiduje się, że liczba użytkowników tego instrumentu będzie stopniowo rosła. Wiąże się to z wygaszaniem postanowień o ubezwłasnowolnieniu, z rosnącą populacją osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, a także z rozwojem działań edukacyjnych nakierowanych na usamodzielnianie osób z niepełnosprawnością intelektualną, w tym z rozwojem ruchu self-adwokatów²⁵.

Próba charakterystyki użytkowników asysty prawnej skłania do stwierdzenia, że grupa ta jest zasadniczo bardzo zróżnicowana. Obejmuje ona zarówno mieszkańców dużych, jak i małych ośrodków, zamieszkujących jednoosobowe albo wieloosobowe gospodarstwa domowe albo przebywających w instytucjach. Będą to osoby, które do tej pory były ubezwłasnowolnione, a także takie, które odznaczają się wyuczoną bezradnością. Wśród nich na pewno znajdą się osoby używające alternatywnych metod komunikacji i potrzebujące prezentacji treści w sposób łatwy do zrozumienia. Grupa ta przedstawia pełen przekrój społeczeństwa, stąd trudność w określeniu cech wspólnych. Dlatego też narzędzie musi być elastyczne i uregulowane w sposób ramowy, tak aby możliwe było jego uszczegółowienie na poziomie indywidualnych potrzeb osoby potrzebującej wsparcia.

4.2.2. Asystenci prawni.

Wsparcia w charakterze asystenta prawnego może udzielać przede wszystkim osoba posiadająca odpowiednie kompetencje i wskazana przez osobę potrzebującą tego wsparcia (autonomia wyboru), która w ramach

²⁵ Self-adwokat to osoba z niepełnosprawnością, która wypowiada się w swoim imieniu oraz w imieniu środowiska osób z niepełnosprawnościami, która korzysta ze swoich praw.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

umowy wyraziła wolę świadczenia takiego wsparcia. Powinni to być przede wszystkim pracownicy pomocy społecznej, asystenci rodziny, pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie, biur porad obywatelskich, samorządu terytorialnego, samorzady zawodowe (adwokaci, radcowie, kuratorzy sądowi, w tym społeczni), zreszczenia parafialne/kościelne, organizacje pozarządowe. Mogą to być także członkowie rodziny lub bliscy.

Osoba potrzebująca wsparcia w zakresie korzystania ze zdolności do czynności prawnych może wyrazić wolę i wskazać osobę, którą widzi w roli swojego asystenta prawnego. Może wskazać, aby jej asystentem prawnym był np.: trener aktywności czy terapeuta zajęciowy w odniesieniu do czynności, które wybiegają poza zakres tego podstawowego wsparcia. Ocena zachowania równej pozycji stron umowy o asystę prawną, powinna być dokonywana przez sąd w postępowaniu kontrolnym.

Długoterminowym celem jest stworzenie zasobu asystentów prawnych niezależnych od relacji rodzinnych i innych form wsparcia. Jednak w pierwszej fazie wdrażania instrumentu należy założyć, że asystentami prawnymi będą osoby z najbliższego otoczenia, pozostające w relacji z osobą wspomaganą. Działanie takiego systemu i możliwości jego modyfikacji będą naturalnie poddawane okresowej ewaluacji przez sąd w postępowaniu kontrolnym.

Asystent prawny może jednocześnie wspierać użytkownika w różnych czynnościach prawnych (decyzje medyczne, finansowe, czysto prawne). Decydującą charakterystyką asystenta prawnego powinna być znajomość osoby wspieranej i uwarunkowań jej funkcjonowania. w szczególności

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

sytuacji rodzinnej, a także umiejętność wsparcia jej w samodzielnym rozwiązywaniu problemu.

Asystentem prawnym nie może być ten, w stosunku do kogo zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków osoby wspierającej. w szczególności nie może być asystentem prawnym:

- osoba, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych²⁶ albo została pozbawiona praw publicznych;
- osoba, która została pozbawiona władzy rodzicielskiej;
- osoba skazana za przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu, wolności, mieniu, wolności seksualnej lub obyczajności albo za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby;
- osoba skazana za przestępstwa karnoskarbowe;
- osoba, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi lub obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
- osoba, wobec której wszczęto procedurę „niebieskiej karty”;
- osoba wykonująca inne usługi dla osoby potrzebującej wsparcia, w tym osoby wykonujące usługi opiekuńcze, pielęgniarские, asysty osobistej (na zasadzie art. 148 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego).

²⁶ Należy jednak podkreślić, że projektowany system wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych wyklucza możliwość pozbawienia jakiegokolwiek osoby zdolności do czynności prawnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystent prawny nie może świadczyć asysty prawnej dwóm stronom stosunku prawnego.

Rejestr osób, które wyraziły wolę wykonywania funkcji asystenta prawnego, powinien być prowadzony przez sąd. Osoby te, będą mogły być wyznaczane do pełnienia funkcji asystenta prawnego ustanowionego przez sąd, co zapewni nie tylko dostęp do kompetentnych osób gotowych świadczyć wsparcie, ale także możliwość weryfikacji obciążenia poszczególnych asystentów prawnych pracą. Osoby wpisane do rejestru muszą odbywać okresowe szkolenia z zakresu świadczenia asysty prawnej.

4.2.3. Interesariusze asysty prawnej.

Funkcje w zakresie nadzoru nad wszystkimi formami wsparcia w ramach asysty prawnej i ustanawiania asysty prawnej ustanawianej przez sąd, pełnią sądy rodzinne albo cywilne.

Pozostali interesariusze instrumentu, których należy brać pod uwagę w momencie jego planowania i wdrażania, to m.in.:

- kontrahenci przy czynnościach prawnych (przy zawieraniu umów w obrocie gospodarczym),
- urzędy i instytucje (wspierające w ustaleniach, w uzupełnianiu braków formalnych, czy braków w dokumentacji w ramach świadczenia asysty prawnej),
- ośrodki interwencji kryzysowej,
- organizacje pozarządowe,
- lekarze (pośrednictwo w przekazywaniu informacji),
- rodzina,
- pracownicy socjalni.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Przy tym należy podkreślić, że członkowie rodziny mogą być interesariuszami z oddziaływaniem negatywnym na proces wdrażania instrumentu, ponieważ mogą być przeciwni uzyskaniu zewnętrznego wsparcia przez osobę niezależną, asystenta prawnego.

Należy zwrócić uwagę także na rolę, jaką we wdrażaniu instrumentu będą mogły pełnić punkty nieodpłatnej pomocy prawnej oraz biura porad obywatelskich. Obecnie, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej²⁷, pomoc prawna przysługuje osobie, która nie jest w stanie ponieść kosztów odpłatnej pomocy prawnej, w tym osobie fizycznej prowadzącej jednoosobową działalność gospodarczą, niezatrudniającej innych osób w ciągu ostatniego roku. Nieodpłatna pomoc prawna obejmuje:

- 1) poinformowanie osoby uprawnionej o obowiązującym stanie prawnym oraz przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach, w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądownoadministracyjnym lub
 - 2) wskazanie osobie uprawnionej sposobu rozwiązania jej problemu prawnego lub
 - 3) sporządzenie projektu pisma w sprawach, o których mowa w pkt 1 i 2, z wyłączeniem pism procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym i pism w toczącym się postępowaniu sądownoadministracyjnym lub
- 3a) nieodpłatną mediację lub

²⁷ Dz. U. z 2021 r. poz. 945.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- 4) sporządzenie projektu pisma o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu sądowym lub ustanowienie adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego w postępowaniu sądownoadministracyjnym oraz poinformowanie o kosztach postępowania i ryzyku finansowym związanym ze skierowaniem sprawy na drogę sądową.

W ramach usług świadczonych przez punkt nieodpłatnej pomocy prawnej, osoby potrzebujące asysty prawnej będą mogły uzyskiwać informację na temat możliwości dostępu do wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, zasad jego realizacji, a także, w razie potrzeby, będą mogły otrzymać pomoc przy sporządzeniu projektu umowy o asystę prawną.

Podmioty wspierające osoby korzystające ze wsparcia w ramach asysty prawnej w innych obszarach, będą mogły stanowić źródło informacji na temat jakości i skuteczności funkcjonowania asysty prawnej.

Wskazana jest kampania informacyjno-edukacyjna na temat asysty prawnej, mająca podobny zasięg i oddziaływanie jak kampania, np. numeru alarmowego 112.

4.3. Zakres przedmiotowy asysty prawnej.

4.3.1. Zakres spraw objętych wsparciem w ramach asysty prawnej.

Zakres przedmiotowy asysty prawnej ustanowionej dla danej osoby obejmuje sfery, w których osoba potrzebuje wsparcia w samodzielnym podjęciu decyzji o znaczeniu prawnym.

Przedmiot stanowią czynności prawne i czynności urzędowe, które zostały określone rodzajowo w porozumieniu zawierany między osobą wspieraną a osobą wspierającą, np.:

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. sprawy o charakterze finansowym, m.in.: prowadzące do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia nieruchomości albo użytkowania wieczystego oraz ograniczonych praw rzeczowych na nieruchomości, a także prowadzące do oddania nieruchomości albo przedmiotu użytkowania wieczystego lub ograniczonego prawa rzeczowego do używania lub pobierania pożytków, dotyczące nabycia lub zmiany prawa służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych osoby wspieranej,
2. sprawy osobiste odnoszące się do codziennego funkcjonowania osoby wspieranej,
3. sprawy związane z korzystaniem ze świadczeń zdrowotnych przez osoby wspierane,
4. sprawy z zakresu prawa rodzinnego.

Asystent prawny nie może udzielać wsparcia przy czynnościach, przy których wchodzi w konflikt interesów z osobą wspieraną, członkiem jej rodziny bądź osobą jej bliską.

Należy odróżnić od asysty prawnej asystencję w zakresie identyfikacji lub komunikacji woli. Asystent prawny musi potrafić komunikować się z osobą wspieraną.

4.3.2. Zakres czynności realizowanych w ramach asysty prawnej.

W zakres udzielanego przez asystenta prawnego wsparcia mogą wchodzić następujące czynności:

- zbieranie i przekazywanie informacji prawnych,
- pomoc w zrozumieniu informacji prawnej,
- przedstawienie konsekwencji decyzji o znaczeniu prawnym,
- pomoc w przekazywaniu woli osoby w poszczególnych czynnościach,

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- pomoc w przygotowaniu dokumentów, m.in. pism, wniosków, odpowiedzi zgodnie z wola osoby wspieranej,
- wsparcie w procesie podpisywania dokumentów,
- wsparcie podczas ujawniania woli osoby wspieranej (czynność techniczna),
- towarzyszenie podczas wizyt osobistych w urzędach, w sądach i organach administracyjnych w sytuacjach prawnych w celu robienia notatek i pomagania w zapamiętaniu informacji i omówieniu opcji prawnych,
- wsparcie w procesie egzekwowania decyzji osoby wspieranej.

Asystent prawny podczas wykonywania czynności, może świadczyć wsparcie w komunikacji między osobą wspieraną a stroną czynności prawnej.

4.4. Zasady świadczenia asysty prawnej.

4.4.1. Ustanowienie asysty prawnej.

Decyzja o zastosowaniu instrumentu podejmowana jest przez:

1. osobę potrzebującą wsparcia – przed podjęciem decyzji o znaczeniu prawnym,
2. sąd – po wpłynięciu zawiadomienia, że osoba potrzebuje wsparcia.

Umowa o asystę prawną

Osoba potrzebująca wsparcia sama wybiera asystenta prawnego i zawiera z nim umowę. Asysta prawna jest stosowana *ad hoc* i tak samo odwoływana – jeśli osoba zdecyduje, że nie potrzebuje wsparcia przy danej decyzji, podejmuje ją samodzielnie - zasadą jest utrzymanie pełnej zdolności do czynności prawnych.

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Umowę o asystę prawną należy zawrzeć w formie przynajmniej dokumentowej, co oznacza, że dla jej zachowania wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie. Dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. a zatem umowa zawarta przez e-mail, SMS lub komunikator internetowy ma formę dokumentową. Istotnym warunkiem zachowania tej formy jest jednak możliwość ustalenia tożsamości osoby składającej oświadczenie woli poprzez np. zapoznanie się z numerem telefonu, z którego nadana została wiadomość tekstowa, adresem poczty elektronicznej nadawcy, czy danymi konta na portalu społecznościowym lub komunikatorze.

Dla większego bezpieczeństwa prawnego i celów procesowych (np. w zakresie udowodnienia roszczeń dotyczących finansowania wsparcia lub zakresu wsparcia oraz uprawnień asystenta prawnego) wskazana jest forma pisemna. Autorzy, przynajmniej na początku funkcjonowania instrumentu, zalecają zawieranie umowy o asystę prawną w formie pisemnej w celu umożliwienia lepszej weryfikacji i ewaluacji wdrażania instrumentu.

Umowa o asystę prawną stanowi umowę zlecenia i stosuje się do niej przepisy Tytułu XXI Kodeksu cywilnego (dalej kc) z wyłączeniem art. 747 kc.

Umowa o asystę prawną zawiera przede wszystkim określenie stron, zakres czynności objętych wsparciem asystenta prawnego, postanowienie o nieodpłatności lub zasady odpłatności świadczenia. Do umowy załączone będą w szczególności oświadczenia asystenta prawnego o spełnianiu wymogów koniecznych dla pełnienia tej funkcji i oświadczenie dotyczące posiadania informacji na temat korzystania albo niekorzystania przez

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

daną osobę wspieraną ze wsparcia innych asystentów prawnych.

Umowa powinna obowiązkowo zawierać klauzulę dotyczącą prawa osoby wspieranej do odwołania asystenta prawnego w każdej chwili, bez zachowania okresu wypowiedzenia, bez podawania przyczyny. Ma to chronić przed sytuacjami wymuszania stosowania wsparcia, gdy osoba już go nie chce lub nie potrzebuje. Pomoc przy sporządzeniu umowy o asystę prawną będzie mogła być świadczona w szczególności przez notariuszy, ośrodki pomocy społecznej, punkty nieodpłatnej pomocy prawnej, planowane w Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 centra kręgów wsparcia.

Asysta prawna zostaje ustanowiona przez sąd na określony czas bądź do załatwienia poszczególnej sprawy, z konkretnym nadzorem, sprawowanym przez sąd cywilny albo rodzinny. Sąd miałby obowiązek sprawdzania, czy wsparcie prawne jest nadal niezbędne i czy jest sprawowane właściwie. w razie stwierdzenia, że nie jest niezbędne, byłoby odwoływane przez sąd cywilny albo rodzinny lub przez samą osobę, na zasadzie art. 181 § 2 bądź art. 183 § 2 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*.

W toku postępowania o ustanowienie asystenta prawnego sąd może zlecić sporządzenie opinii na temat sposobu komunikowania się osoby wspieranej oraz jej potrzeb w zakresie komunikacji, jeżeli wymagają tego złożone potrzeby komunikacyjne osoby wspieranej.

Decyzja o znaczeniu prawnym podejmowana jest przez osobę, która ma ją podjąć, po skorzystaniu ze wsparcia asystenta prawnego (wy tłumaczenie, rozważenie za i przeciw, konsekwencje) na podstawie całokształtu okoliczności przekazanych jej w takiej formie, jaka umożliwi jej zrozumienie charakteru decyzji i jej skutków.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Instrument asysty prawnej ma się wpisać w rozwiązania prawne ogólnodostępne i być poddany powszechnym zasadom dotyczącym czynności prawnych. Oznacza to m.in., że potencjalnie czynność zawarcia umowy przez osobę potrzebującą wsparcia, jak i każda czynność prawna dokonywana przez osobę wspieraną przy wsparciu asystenta prawnego może być obciążona wadą, która może stanowić podstawę jej nieważności.

4.4.2. Świadczenie wsparcia w ramach asysty prawnej.

Asystent prawny świadczy wsparcie w zakresie, w jakim asysta prawna została wyznaczona. Obowiązkiem asystenta jest pomoc osobie wspieranej w podjęciu czynności prawnej w zakresie, w jakim zachodzi potrzeba. Asystent prawny ma prawo uczestniczyć we wszystkich czynnościach prawnych z udziałem osoby wspieranej, jeżeli osoba sobie tego życzy. Asystent przedstawia osobie wspieranej wszelkie informacje dotyczące czynności prawnych.

Podejmuje również działania zmierzające do zrozumienia przez osobę wspieraną zarówno samej istoty danej czynności prawnej, jak i konsekwencji, jakie ona przyniesie. Asystent prawny nie może w jakikolwiek sposób wpływać na osobę wspieraną, w przeciwnym wypadku czynności podjęte w wyniku wpływu mogą być uznane za nieważne, podobnie jak złożone z wadą oświadczenia woli (gdy nie będą uznane za świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli w rozumieniu art. 82 *Kodeksu cywilnego*).

Szczególnie ważna jest konieczność uwzględnienia wspomagających i alternatywnych metod komunikacji w toku składania oświadczenia woli.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystent prawny może komunikować się z osobą wspieraną w dowolny, wskazany przez nią sposób i przekazać wolę osoby innym uczestnikom obrotu prawnego. w przypadku, gdy jakakolwiek osoba poweźmie wątpliwości, czy asystent rzetelnie przekazuje wolę osoby wspieranej, ma prawo zwrócić się o zweryfikowanie tego przez sąd. Musi jednak wykazać przesłanki w zachowaniu osoby wspieranej wskazujące, że jej wola została przekazana nierzetelnie.

Każdy uczestnik obrotu prawnego, w tym zwłaszcza osoba wspierająca, ma obowiązek dołożenia wszelkich rozsądnych starań, by ustalić faktyczny zamiar osoby składającej oświadczenie woli, celem umożliwienia jej skorzystania w najszerszym możliwym zakresie ze zdolności do czynności prawnych.

Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli osoby je składającej (na wzór art. 948 § 1 *Kodeksu cywilnego*).

Forma oświadczenia woli, w razie konieczności, powinna być realizowana z udziałem asystenta prawnego (na wzór art. 79 *Kodeksu cywilnego*).

Osoba wspierana może złożyć oświadczenie woli w każdy możliwy dla niej sposób, który dostatecznie wyraża jej wolę (art. 60 *Kodeksu cywilnego*).

Jeśli do danej czynności potrzebne jest zachowanie formy szczególnej, której osoba wspierana nie może dochować, czyni to w jej imieniu asystent prawny.

W przypadku, gdy asystent prawny wskutek swoich działań, spowodował, że osoba wspierana złożyła oświadczenie woli z wadą, oświadczenie jest ważne, ale asystent prawny ponosi odpowiedzialność prawną.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Do ważności czynności prawnej, przez którą osoba wspierana przez asystenta prawnego zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, nie jest potrzebna zgoda asystenta prawnego.

Ważność czynności prawnej, dokonanej przez osobę wspieraną przez asystenta prawnego, mogłaby zostać podważona jedynie w razie wystąpienia wad oświadczeń woli, określonych w przepisach art. 58 oraz art. 82-87 *Kodeksu cywilnego* (szczególnie ważny jest art. 85 – w kontekście asystenta prawnego jako pośłańca, przed sądem).

Podnoszenie wady oświadczenia woli było możliwe jedynie wtedy, gdy zarówno osoba wspierana, jak i asystent prawny działali w ramach tej wady, np. gdy obie zostały wprowadzone w błąd przez kontrahenta.

Natomiast w razie wady jedynie u osoby wspieranej, podważenie takiego oświadczenia nie byłoby możliwe.

4.4.3. Ustanie świadczenia wsparcia w ramach asysty prawnej.

Umowa o asystę prawną obowiązuje przez czas, na jaki została ustanowiona albo do momentu jej odwołania przez osobę wspieraną lub odstąpienia od umowy przez asystenta prawnego.

Umowa o asystę prawną przestaje obowiązywać:

- gdy osoba korzystająca ze wsparcia oświadczy, że przy tej konkretnej decyzji nie potrzebuje wsparcia i podejmie decyzję samodzielnie,
- gdy osoba wspierana rozwiąże umowę/odwoła asystenta prawnego w jakiegokolwiek formie.

Umowa o asystę prawną wygasa wskutek śmierci osoby wspieranej lub asystenta prawnego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

4.5. Mechanizmy kontrolne świadczenia asysty prawnej, procedura skargowa i zabezpieczenie przed nadużyciami.

Z drugiej strony, w przypadku wystąpienia nieprawidłowości w zakresie realizacji instrumentu, istnieje możliwość zawiadomienia sądu o wskazujących na to okolicznościach. Sąd w takim przypadku ma obowiązek zbadania sprawy i podjęcia czynności kontrolnych, zmierzających do wyjaśnienia sytuacji i zapobieżenia albo przeciwdziałania nieprawidłowościom lub nadużyciom.

4.5.1. Organ kontroli, skład.

Organem kontroli jest sąd rejonowy, wydział rodzinny albo cywilny²⁸, miejsca stałego pobytu osoby otrzymującej wsparcie. Sąd powinien być związany ze sprawą do końca jej prowadzenia, bez względu na ewentualną zmianę miejsca pobytu osoby otrzymującej wsparcie. Sąd rozstrzyga sprawy dotyczące asysty prawnej w składzie jednoosobowym.

Mając na uwadze nieskuteczność obecnie sprawowanej kontroli opieki prawnej i kurateli na podstawie sprawozdań okresowych, proponuje się odejście od tej formy kontroli na rzecz kontroli następczej. Warto jednak wskazać, że dla zapewnienia bezpieczeństwa w obrocie prawnym osób, dla których ustanowiono asystę prawną, niezbędne jest rozszerzenie katalogu osób uprawnionych do informowania sądu o wszelkich nadużyciach lub zagrożeniach nadużyciem, a także działania

²⁸ Obie opcje z uwagi na przemawiające za nimi argumenty były szczegółowo konsultowane z przedstawicielami zawodów prawniczych. Wypowiedzi respondentów były w tej kwestii podzielone, dlatego decyzja powinna być podjęta w ścisłej współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości po zakończeniu pilotażu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

sądu z urzędu. Wyczerpują to wymagania Konwencji z art. 12, ust. 4 i wskazania Komitetu ds. praw osób z niepełnosprawnościami z Komentarza Ogólnego nr 1.

4.5.2. Uczestnicy postępowania.

Uprawniony do złożenia wniosku w sprawie konieczności kontroli wykonywania asysty prawnej powinien być każdy (i osoba fizyczna, i prawna, w tym podmioty publiczne, w tym prokurator, jeśli dojdzie do takiego wniosku w ramach prowadzonego postępowania karnego), także osoba otrzymująca wsparcie i asystent prawny.

Sąd powinien mieć też uprawnienia do działania z urzędu (np. w przypadku wpłynięcia anonimu czy informacji medialnej).

Uczestnikami postępowania mogą być osoba otrzymująca wsparcie i osoba wspierająca, jeśli nie są wnioskodawcami; każdy, kto wykaże interes prawny lub faktyczny (np. stali świadczeniodawcy osoby wspieranej, jego pracodawca, płatnik jakichkolwiek świadczeń, osoba, która chciałaby pełnić funkcję asystenta, itp.). w postępowaniu powinny mieć możliwość brania udziału organizacje pozarządowe statutowo działające na rzecz ochrony praw człowieka.

4.5.3. Tryb postępowania i procedura.

Postępowanie w sprawie kontroli wykonywania asysty prawnej prowadzone powinno być w trybie postępowania nieprocesowego. Kontrola sądu na wniosek powinna obejmować zarówno sposób sprawowania asysty prawnej wyznaczonej samodzielnie przez osobę wspieraną, jak i asystę wyznaczoną przez sąd.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Sąd mógłby odrzucić wniosek o kontrolę sprawowania asysty (poza wnioskami osoby wspieranej i asystenta), jeśli po przeprowadzeniu postępowania sprawdzającego (wywiad kuratorski lub policyjny, uzyskanie informacji od odpowiednich urzędów, np. OPS) oraz osobistym wysłuchaniu osoby wspieranej doszedłby do przekonania, że wniosek był w pełni niezasadny (można się zastanowić nad karaniem grzywną za taki w pełni niezasadny wniosek na wzór obecnej grzywny za niezasadny wniosek o ubezwłasnowolnienie).

Czynności postępowania sprawdzającego nie powinny trwać dłużej niż 2 tygodnie od złożenia wniosku, rozprawa powinna odbyć się nie później niż po miesiącu od złożenia wniosku. Na czas trwania postępowania sąd może wydać zabezpieczenie tymczasowe w postaci zmiany osoby wspierającej, jeśli ma przekonanie o istnieniu naruszeń i istnieje obawa, że dalsze wsparcie przez obecnego asystenta spowoduje szkodę dla osoby wspieranej.

Sąd powinien mieć obowiązek skierowania sprawy na rozprawę i wysłuchania osoby wspieranej, a także przesłuchania wnioskodawcy, asystenta prawnego oraz innych osób mających wiedzę o ich relacji, a także zapoznania się z dokumentami poświadczającymi dokonane przez osobę wspieraną czynności prawne za okres co najmniej ostatniego roku. Sąd powinien mieć szeroko pojętą inicjatywę dowodową, nie należy nakładać obowiązku korzystania z biegłych psychiatrów, psychologa, czy też innych lekarzy.

4.5.4. Orzeczenia sądu w przypadku stwierdzenia naruszenia.

Do orzeczeń sądu w przypadku stwierdzenia naruszenia zalicza się:

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. odwołanie asystenta prawnego i wskazanie osobie wspieranej możliwości wyznaczenia innego asystenta prawnego (jeśli chodzi o kontrolę asysty prawnej ustanowionej przez osobę wspieraną), ewentualne ustanowienie dla niej, o ile wyrazi taką wolę, asystenta prawnego przez sąd,
2. odwołanie asystenta prawnego i wyznaczenie innego (w przypadku kontroli asystenta wyznaczonego przez sąd),
3. zobowiązanie asystenta prawnego do określonych czynności, np. składania sprawozdań ze wsparcia, odbycia szkolenia, współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, kuratorem sądowym, asystentem rodziny, doradcą zawodowym lub jakąkolwiek inną instytucją, skorzystania z mediacji itp.,
4. zmiana lub ograniczenie zakresu wsparcia,
5. wprowadzenie dodatkowego wsparcia, także w innym zakresie, o ile obecne jest niewystarczające dla potrzeb danej osoby wspieranej,
6. wyjątkowo – w przypadku ustalenia w czasie postępowania, że osoba wspierana nie jest w stanie podejmować w określonym zakresie decyzji samodzielnie nawet ze zwiększonym wsparciem – ustanowienie pełnomocnika sądowego,
7. w przypadku naruszenia normy karnej przez asystenta prawnego – zawiadomienie z urzędu prokuratury,
8. w przypadku wyrządzenia szkody przez asystenta prawnego – powołanie profesjonalnego pełnomocnika procesowego do wytoczenia powództwa w imieniu osoby wspieranej przeciwko asystentowi prawnemu,

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

9. inne – wszystkie działania, jakie sąd uzna za stosowne do potrzeb osoby wspieranej, w szczególności na które wyrazi ona zgodę lub których sama zażąda.

Od każdego orzeczenia sądu powinno wszystkim przysługiwać odwołanie, bez możliwości kasacji.

4.5.5. Odpowiedzialność karna i cywilna asystenta prawnego.

Odpowiedzialność karna

Asystent prawny powinien odpowiadać za umyślnie nieprawidłowe udzielanie wsparcia, jego odpowiedzialność powinna być niezależna od szkody, ścigana z urzędu, na wzór odpowiedzialności biegłych. Podobnie odpowiedzialność karna tłumaczy systemów alternatywnych za umyślnie niepoprawne tłumaczenie w stosunkach prawnych – zagrożenie grzywną i pozbawieniem prawa do sprawowania funkcji asystenta i pełnomocnika.

Odpowiedzialność cywilna

Odpowiedzialność asystenta prawnego ponoszona byłaby przez niego na zasadach ogólnych. w przypadku asysty prawnej ustanawianej przez sąd, mielibyśmy do czynienia z odpowiedzialnością deliktową. Pomiędzy asystentem prawnym, a osobą wspieraną nie byłoby umowy, która kreowałaby stosunek prawny, a zatem odpowiedzialność byłaby ponoszona na podstawie art. 415 k.c. i n., przy czym nie byłaby w żaden sposób ograniczona.

W przypadku asysty prawnej na podstawie umowy, odpowiedzialność asystenta prawnego ponoszona byłaby na podstawie przepisów o odpowiedzialności kontraktowej (art. 471 i n.k.c.), przy czym jednak inaczej kształtowałaby się odpowiedzialność asystenta prawnego zaangażowanego do swoich działań na podstawie odpłatnej umowy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

o asystę prawną od asystenta prawnego zaangażowanego do wykonywania swoich obowiązków na podstawie umowy nieodpłatnej.

4.6. Źródła i sposób finansowania wdrożenia i realizacji asysty prawnej.

Koszty wdrożenia i realizacji asysty prawnej obejmują koszty związane z zapewnieniem wynagrodzenia asystentów prawnych ustanawianych przez sąd z urzędu i na wniosek oraz koszty administracyjne wynikające z działań podejmowanych przez administrację publiczną i sądy w zakresie ustanawiania asysty oraz czynności kontrolnych dotyczących realizacji asysty prawnej (koszty postępowania sądowego).

Zasadą jest pokrywanie kosztów asysty prawnej przez osobę otrzymującą wsparcie z własnych środków. Możliwe jest finansowanie wsparcia ze środków publicznych pod warunkiem weryfikacji przesłanki (zasadności, potrzeby).

System finansowania instrumentu ze środków publicznych w dużej mierze będzie zależeć od rozwiązań, jakie zostaną przyjęte w zakresie niefunkcjonującego obecnie budżetu osobistego oraz przyszłej, zapowiadanej od kilku lat reformy orzecznictwa.

W przypadku osób wspieranych, korzystających z budżetu osobistego, koszty wynagrodzenia asystenta prawnego mogą być pokrywane ze środków pozostających w ich dyspozycji w ramach tego budżetu na podstawie wskazania takiej potrzeby danej osoby w orzeczeniu. Wymaga to wówczas zawarcia umowy o asystę prawną w formie pisemnej między osobą wspieraną, a asystentem prawnym określającej zakres

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

świadczanego wsparcia oraz prowadzenia przez strony ewidencji wsparcia. Budżet osobisty może być finansowany ze środków Funduszu Solidarnościowego, na podstawie przepisów Ustawy z dnia 23 października 2018 roku o Funduszu Solidarnościowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 1787).

W razie stwierdzenia potrzeby wsparcia w ramach asysty prawnej przez sąd (z urzędu lub na wniosek), asysta prawna jest świadczona za wynagrodzeniem. Jeżeli potrzeba korzystania z asysty prawnej nie byłaby uwzględniona w orzeczeniu osoby na podstawie orzeczenia sądu finansowanie asysty prawnej mogłoby być włączane w usługi finansowane z budżetu osobistego (IPW). Wynagrodzenie asystenta prawnego wypłacane jest wówczas z budżetu państwa.

Wysokość wynagrodzenia asystenta prawnego ustalana jest w formie ryczałtu, z możliwością podwyższenia wynagrodzenia w przypadku większej liczby godzin.

Podstawowe założenia w zakresie finansowania wynagrodzeń asystentów prawnych zostaną zweryfikowane w trakcie pilotażu instrumentu.

4.7. Uwagi końcowe na temat wdrożenia asysty prawnej.

Wprowadzenie instrumentu do systemu prawa polskiego oraz jego wdrożenie w praktyce, będzie wymagało szeroko zakrojonych działań informacyjnych i podnoszących świadomość wielu grup społecznych. Konieczne będzie przeprowadzenie kampanii informacyjnych na temat możliwości korzystania z asysty prawnej skierowanych do potencjalnych użytkowników instrumentu i ich otoczenia, a także do prawników, sędziów, notariuszy i lekarzy- biegłych sądowych, którzy obecnie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

uczestniczą w wydawaniu opinii dotyczących ubezwłasnowolnienia. Działania informacyjne powinny być kierowane także do wszelkich podmiotów publicznych i prywatnych, z których usług na co dzień korzystają obywatele, a których świadomość na temat funkcjonowania asysty prawnej będzie kluczowa w celu umożliwienia korzystania przez osoby wspierane ze wsparcia w ramach asysty prawnej. Wiedza na temat systemów wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnej będzie stanowiła najważniejszy czynnik sukcesu planowanych zmian.

5. Pełnomocnictwo wspierające.

5.1. Podstawowe informacje na temat pełnomocnictwa wspierającego.

Instrumentem subsydiarnym i uzupełniającym względem asysty prawnej przy korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych jest pełnomocnictwo wspierające. Asysta prawna ma mieć wiodącą rolę w modelu wspieranego podejmowania decyzji, ale w określonych prawem sytuacjach będzie istniała możliwość wsparcia danej osoby z niepełnosprawnością przez ustanowienie dla niej pełnomocnika wspierającego.

Do pełnomocnika wspierającego stosuje się odpowiednio przepisy *Kodeksu cywilnego* o pełnomocnictwie, jednak stosunek prawny pełnomocnictwa wspierającego może powstać wyłącznie na podstawie postanowienia sądu, co jest istotną odmiennością w stosunku do klasycznego pełnomocnictwa.

Pełnomocnictwo jest jedną z podstawowych instytucji prawa cywilnego, znaną w prawie polskim i uregulowaną kodeksowo (Księga pierwsza Część

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

ogólna, Tytuł IV Czynności prawne, Dział VI Przedstawicielstwo Rozdział II Pełnomocnictwo Kodeksu cywilnego). Pełnomocnik ustanawiany jest przez mocodawcę, który nie chce samodzielnie wykonywać czynności prawnych w danym zakresie i preferuje, by wykonywał to w jego imieniu i zgodnie z jego wolą oraz wskazaniem pełnomocnika. Jako zasadę przewiduje się samodzielny wybór pełnomocnika. Pełnomocnictwo wymaga formy szczególnej tylko w określonych sytuacjach. Ma ona być zgodna z formą wymaganą dla czynności, która ma być przez niego dokonana. Pełnomocnik ma bowiem składać oświadczenie woli wymagające tej formy, więc jego umocowanie powinno być podobnie udokumentowane. Pełnomocnictwo na ogólnych zasadach kodeksowych jest instrumentem, który pełni istotną rolę we wsparciu osób z niepełnosprawnościami.

Jednakże koncepcja systemu wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych zakłada uzupełnienie tej instytucji o elementy istotne z punktu widzenia osób wymagających wsparcia przy korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych. Pełna realizacja modelu wspieranego podejmowania decyzji, o znaczeniu prawnym, wymaga uzupełnienia asysty prawnej o szczególny rodzaj pełnomocnictwa. Pełnomocnictwo (na zasadach ogólnych) przy aktualnej regulacji kodeksowej, choć pełni istotną rolę przy korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami, to nie odpowiada jednak na potrzeby wszystkich osób z niepełnosprawnościami. w przypadku osób, które nie są w stanie złożyć oświadczenia woli lub z którymi brak jest jakiegokolwiek kontaktu nawet przy zastosowaniu alternatywnych i wspomagających metod komunikacji (AAC), konieczne jest wprowadzenie zmodyfikowanego trybu ustanawiania i działania

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

pełnomocnika. Jednocześnie, w odróżnieniu od modelu zastępczego podejmowania decyzji, nie odziera się tych osób z aspektu godności wyrażającego się w możliwości decydowania o sobie, w tym podejmowania decyzji. Pełnomocnik wspierający w żadnym zakresie nie pozbawia osoby wspieranej zdolności do czynności prawnych, ale pomaga ją urzeczywistnić, mając na względzie szczególne potrzeby osób z niepełnosprawnościami, dla których to rozwiązanie prawne zostało przewidziane. Ma to swoje odzwierciedlenie w szczegółowych zasadach działania pełnomocnika wspierającego (m.in. zasadzie wykładni woli, upewniania się co do możliwości samodzielnej realizacji zdolności do czynności prawnych przez osobę wspieraną itp.).

5.2. Zakres podmiotowy pełnomocnictwa wspierającego.

Pełnomocnik może też być ustanawiany dla osoby, która w momencie podejmowania danej decyzji o znaczeniu prawnym, jest w stanie wyłączającym świadomość albo zdolność do zakomunikowania swojej woli, w tym nawet przy użyciu alternatywnych i wspomagających metod komunikacji. Jednocześnie musi występować potrzeba podjęcia określonych czynności prawnych na jej rzecz lub w jej imieniu, których niedokonanie spowoduje istotne negatywne skutki dla osoby lub jej mienia. Oceny wystąpienia tego warunku dokonuje się na podstawie całości okoliczności. Sąd zatem będzie miał swobodę takiej oceny w granicach określonych zasadami doświadczenia życiowego oraz logicznego myślenia.

Sąd nie będzie mógł ustanowić pełnomocnika wspierającego, jeżeli wcześniej osoba wymagająca wsparcia wyznaczyła dla siebie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

pełnomocnika lub pełnomocnika na przyszłość (nowy instrument wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych) w zakresie czynności prawnych, co do których wymagane jest podjęcie działań.

Odrębną podstawą do ustanowienia pełnomocnika wspierającego będzie sytuacja, w której dana osoba potrzebuje wsparcia lub reprezentacji przy wskazanych we wniosku czynnościach, a sama nie jest w stanie wykonać tych czynności, w tym przy wsparciu asystenta prawnego. w tym wypadku sąd jest związany wnioskiem co do zakresu pełnomocnictwa. Postępowanie w przedmiocie ustanowienia pełnomocnika wspierającego toczyłoby się na wniosek określonych podmiotów lub z urzędu.

Uprawnionymi do złożenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika wspierającego byłoby:

- 1) osoba wymagająca wsparcia, dla której miałby być ustanowiony pełnomocnik wspierający;
- 2) małżonek, krewny w linii prostej, rodzeństwo, przedstawiciel ustawy osoby wymagającej wsparcia, dla której miałby być ustanowiony pełnomocnik wspierający lub osoba faktycznie zapewniająca wsparcie tej osobie w zakresie podejmowania decyzji;
- 3) prokurator.

Każdy, komu znane są okoliczności uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu w przedmiocie ustanowienia pełnomocnictwa wspierającego byłoby obowiązany zawiadomić o nich sąd.

5.3. Zakres przedmiotowy pełnomocnictwa wspierającego.

Zakres pełnomocnictwa wspierającego kształtuje sąd. Pełnomocnik wspierający może być zasadniczo ustanowiony do wszystkich spraw, co do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

których można ustanowić pełnomocnika na zasadach ogólnych. w postanowieniu o ustanowieniu pełnomocnika wspierającego sąd precyzyjnie określa zakres pełnomocnictwa wspierającego. Nie może jednak orzec ogólnego pełnomocnictwa do wszystkich czynności prawnych. w razie zaistnienia takiej potrzeby zakres pełnomocnictwa dla danego pełnomocnika wspierającego może być rozszerzony albo też sąd może ustanowić innego pełnomocnika wspierającego do nowego zakresu czynności.

Spośród spraw, które mogą być objęte pełnomocnictwem wspierającym, wyklucza się sprawy, które mają charakter osobisty i których rozstrzygnięcie w sposób zasadniczy wpływa na sytuację życiową osoby wymagającej wsparcia. Sąd nie może ustanowić pełnomocnika wspierającego do reprezentowania w sprawach: zawarcia, rozwiązania lub unieważnienia małżeństwa, o uznanie dziecka, udziału w wyborach oraz sporządzenia testamentu. w odniesieniu do tych spraw konieczne jest zaangażowanie w proces decyzyjny oraz złożenia oświadczenia woli osoby, dla której został ustanowiony pełnomocnik wspierający.

Pełnomocnictwo wspierające nie może także dotyczyć dokonywania czynności prawnych, których drugą stroną jest pełnomocnik wspierający lub jego małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Ma to zapobiegać konfliktom interesów oraz powstawaniu wątpliwości co do bezstronności pełnomocnika wspierającego, a także zminimalizować ryzyko nadużyć.

Pełnomocnik wspierający w swoich działaniach, w szczególności wykładni woli osoby wspieranej powinien kierować się opinią na temat sposobu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

komunikowania się osoby wspieranej oraz jej potrzeb w zakresie komunikacji. Opinia taka sporządzona jest na podstawie analizy dokumentacji medycznej i innej specjalistycznej dokumentacji, spraw sądowych, wywiadu z rodzicem/rodzicami/opiekunem prawnym/przedstawicielem prawnym (imię i nazwisko osób), wywiadu z partnerem komunikacyjnym/asystentem/asystentem prawnym, wywiadu z osobą, dla której jest sporządzona opinia oraz obserwacji. Opinia zawiera ocenę funkcjonalną w oparciu o Międzynarodową Klasyfikację Funkcjonowania i Zdrowia oraz ocenę sposobu porozumiewania się oraz potrzeb w zakresie komunikacji. Opinia na temat sposobu komunikowania się osoby wspieranej oraz jej potrzeb w zakresie komunikacji powstałaby obligatoryjnie w toku postępowania o ustanowienie pełnomocnika wspierającego.

5.4. Zasady ustanawiania pełnomocnictwa wspierającego.

Zgodnie z zasadą pierwszeństwa woli i preferencji osoby wymagającej wsparcia, sąd nie może ustanowić pełnomocnika wspierającego, jeśli osoba wymagająca wsparcia wcześniej wyznaczyła dla siebie pełnomocnika lub pełnomocnika na przyszłość w zakresie czynności prawnych, co do których miałyby być wyznaczony pełnomocnik wspierający.

Pełnomocnikiem wspierającym może zostać osoba spełniająca wymogi przewidziane w projekcie ustawy dla asystenta prawnego. w celu skorzystania z dostępu do osób spełniających te wymogi i deklarujących gotowość pełnienia funkcji pełnomocnika wspierającego, sąd może wskazać jako pełnomocnika wspierającego osobę, która została wpisana na listę kandydatów na asystentów prawnych oraz na pełnomocników

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wspierających, prowadzoną przez odpowiednią jednostkę pomocy społecznej.

Sąd ustala w postanowieniu o ustanowieniu pełnomocnika wspierającego również sposób nadzoru nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego. w tym zakresie może nakazać pełnomocnikowi wspierającemu uzyskanie zgody sądu na poszczególne czynności prawne lub składanie sprawozdań z wykonywania pełnomocnictwa. Środek ten, ma na celu stworzenie mechanizmu monitoringu i kontroli ze strony sądu nad sposobem wykonywania postanowienia, a tym samym ochronę osoby, której został ustanowiony pełnomocnik wspierający. Zakres sprawozdania z wykonywania pełnomocnictwa wspierającego określony będzie przez sąd wraz z nałożeniem obowiązku złożenia sprawozdania. Sąd w postanowieniu o ustanowieniu pełnomocnika wspierającego określa także zasady wynagradzania pełnomocnika wspierającego.

w postanowieniu o ustanowieniu pełnomocnictwa wspierającego można wskazać na sposób jego wykonywania, a w szczególności zobowiązać pełnomocnika wspierającego do współpracy ze wskazaną organizacją pozarządową.

Okres, na jaki jest ustanowione pełnomocnictwo wspierające, nie może być dłuższy niż 2 lata, co zobowiązuje sąd po tym okresie do zweryfikowania, czy nadal występuje potrzeba ustanowienia pełnomocnictwa wspierającego dla danej osoby. Będzie istniała możliwość przedłużenia okresu trwania pełnomocnictwa wspierającego, każdorazowo na okres nie dłuży niż 2 lata.

Sprawy z zakresu ustanawiania pełnomocnika wspierającego należeć mają do właściwości sądów rejonowych, które rozpoznają je w składzie jednego

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

sędziemu. Sądem właściwym miejscowo byłby sąd miejsca zamieszkania osoby wymagającej wsparcia.

W sprawach z zakresu ustanowienia pełnomocnika wspierającego ustanawia się pełnomocnika z urzędu dla osoby, dla której ma być ustanowiony pełnomocnik wspierający nawet bez wniosku tej osoby, jeżeli sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny.

5.5. Zasady świadczenia pełnomocnictwa wspierającego.

Pełnomocnik wspierający po jego ustanowieniu otrzymuje od sądu zaświadczenie, które zawiera informacje o zakresie pełnomocnictwa, a także datę, od której pełnomocnictwo obowiązuje. Dokument ten, po ustaniu pełnomocnictwa, podlega zwrotowi do sądu.

Pełnomocnictwo wspierające ma być instytucją odpowiadającą na bieżące potrzeby jego użytkownika, które mogą zmienić się w sposób dynamiczny, zależnie od czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Stąd w projektowanej ustawie ustanawia się obowiązek pełnomocnika wspierającego upewnienia się przed każdą czynnością prawną, czy osoba, dla której został ustanowiony, ma możliwość sama dokonać tej czynności prawnej. Jeśli pełnomocnik wspierający ustali, że użytkownik pełnomocnictwa wspierającego jest w stanie daną czynność wykonać samodzielnie, powinien w tym zakresie odstąpić od działania w jej imieniu i niezwłocznie powiadomić o tym właściwy sąd.

Obowiązek działania pełnomocnika wspierającego w niezbędnym zakresie, chyba że zostanie zwolniony z obowiązku dalszego działania przez osobę wspieraną.

Jeżeli czynność prawna, którą podejmuje pełnomocnik wspierający, wymaga wykładni woli użytkownika pełnomocnictwa wspierającego,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

stosuje się kryterium najlepszej wykładni woli, biorąc pod uwagę całokształt znanych okoliczności, w tym historię życia tej osoby, poprzednie wyrażenia woli w podobnych kontekstach, informacje dostępne dla osób, do których użytkownik pełnomocnictwa wspierającego ma zaufanie, uwzględnienie jego preferencji oraz wszelkich innych względów istotnych w danym przypadku.

Sąd w postanowieniu o ustanowieniu pełnomocnictwa wspierającego może określić sposób jego wykonywania, w szczególności może nałożyć obowiązek współpracy ze wskazaną organizacją pozarządową.

Osoby pełniące funkcję pełnomocników ustanowionych przez sąd w ramach swoich obowiązków zawodowych nie powinny być wyznaczone jako pełnomocnicy dla więcej niż 15 osób wspieranych równocześnie.

Przewiduje się stworzenie instrukcji i kodeksu etycznego działania zarówno dla pełnomocników, jak i dla asystentów prawnych, które będą pomocne w praktycznym wykonywaniu ich obowiązków.

5.6. Mechanizm kontrolny pełnomocnictwa wspierającego.

Sąd sprawować będzie nadzór nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego. Jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowości w wykonywaniu czynności pełnomocnika wspierającego, orzeka o:

- 1) zmianie dotychczasowego postanowienia o wyznaczeniu pełnomocnika wspierającego ustanowionego przez sąd przez zmianę zakresu obowiązków pełnomocnika wspierającego;
- 2) odwołaniu pełnomocnika wspierającego ustanowionego przez sąd i wyznaczeniu nowego pełnomocnika wspierającego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Sprawy z zakresu nadzoru nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego należą do właściwości sądów rejonowych, które rozpoznają je w składzie jednego sędziego. Sądem właściwym miejscowo będzie sąd miejsca zamieszkania osoby wymagającej wsparcia lub wspieranej.

Wniosek o nadzór nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego będzie mógł złożyć każdy, w szczególności użytkownik pełnomocnictwa wspierającego lub pełnomocnik wspierający. Jednocześnie każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany byłby zawiadomić o nim sąd. z drugiej strony - kto zgłosiłby wniosek o nadzór nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego w złej wierze lub lekkomyślnie, podlegałby karze grzywny.

Uczestnikami postępowania nadzorczego nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego będą z mocy samego prawa, prócz wnioskodawcy, użytkownik pełnomocnictwa wspierającego oraz pełnomocnik wspierający.

W razie stwierdzenia braku nieprawidłowości w wykonywaniu pełnomocnictwa wspierającego, sąd oddala wniosek albo umarza postępowanie. Natomiast odwołując pełnomocnika wspierającego sąd oznacza datę, z którą następuje odwołanie.

Jeżeli w toku postępowania nadzorczego nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego sąd ustali, że osoba wspierana jest w stanie podejmować decyzje samodzielnie, sąd uchyla postanowienia o ustanowieniu pełnomocnika wspierającego.

W sprawach z zakresu nadzoru nad wykonywaniem pełnomocnictwa wspierającego ustanawia się pełnomocnika z urzędu dla osoby wspieranej,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

nawet bez wniosku tej osoby, jeżeli sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny.

5.7. Źródła i sposoby finansowania pełnomocnictwa wspierającego.

Kwestie finansowania pełnomocnictwa z wyboru powinny być rozstrzygnięte na wzór obecnych przepisów. Tak więc przy pełnomocnictwie z wyboru to od relacji osoby wspieranej i pełnomocnika powinno zależeć, czy działa on za wynagrodzeniem. w przypadku pełnomocnika wspierającego ustanowionego przez sąd zasadą powinno być działanie za wynagrodzeniem.

Osoba z niepełnosprawnością powinna mieć uprawnienie do wystąpienia do organu przyznającego jej budżet osobisty do objęcia finansowaniem z tego tytułu zarówno pełnomocnika z wyboru, jak i ustanowionego przez sąd. Osoby pełniące funkcję pełnomocników ustanawianych przez sąd, w ramach swoich obowiązków zawodowych, powinni być opłacani ze środków będących w dyspozycji pomocy społecznej.

6. Pełnomocnictwo na przyszłość.

6.1. Podstawowe informacje na temat pełnomocnictwa na przyszłość.

Szczególny rodzaj pełnomocnictwa stanowi pełnomocnictwo na przyszłość (inaczej pełnomocnictwo pro futuro).

Pełnomocnictwo na przyszłość to jednostronna czynność prawna, której treścią jest oświadczenie woli mocodawcy upoważniające osobę lub osoby do dokonywania w jego imieniu czynności prawnych określonych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w pełnomocnictwie, w przypadku wystąpienia w przyszłości okoliczności, które uniemożliwią mocodawcy podjęcie decyzji.

Pełnomocnictwo na przyszłość odpowiada na potrzebę zapewnienia realizacji woli i preferencji mocodawcy w sytuacji, w której nie jest on zdolny do ich określenia i wyrażenia.

Instrument ten odwołuje się do funkcjonującej w innych porządkach prawnych instytucji dyrektywy wyprzedzającej, inaczej nazywanej testamentem życia lub kontraktem Ulissesa. Jest to swobodnie podjęta decyzja, na podstawie której osoba wydaje dyspozycję co do postępowania w zakresie jej leczenia na wypadek utraty przytomności. Jest to dokument prawny, w którym osoba określa, jakie działania powinny być podjęte w odniesieniu do jej zdrowia, jeśli nie będzie już w stanie podejmować decyzji dotyczących swojego życia i zdrowia z powodu choroby lub niezdolności.

6.2. Zakres podmiotowy pełnomocnictwa na przyszłość.

Mocodawcą udzielającym pełnomocnictwa na przyszłość może być każda osoba faktycznie zdolna do podjęcia swobodnej decyzji, posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych.

Pełnomocnikiem na przyszłość może być każda osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Mocodawca posiada pełną swobodę wyboru pełnomocnika.

6.3. Zakres przedmiotowy pełnomocnictwa na przyszłość.

Pełnomocnictwo na przyszłość może być udzielone w formie zwykłego pełnomocnictwa i pełnomocnictwa do stałej reprezentacji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Zakres umocowania pełnomocnika na przyszłość określa mocodawca - w pełnomocnictwie albo umowie dotyczącej stałej reprezentacji. Czynności prawne, do których wykonania w imieniu mocodawcy upoważniony jest pełnomocnik, mogą dotyczyć wszelkich rozporządzeń o charakterze osobistym.

W przypadku pełnomocnictwa do stałej reprezentacji, zasady i warunki wykonywania pełnomocnictwa na przyszłość, w tym okoliczności, w których może być ono wykonywane, będzie określać umowa pomiędzy mocodawcą a pełnomocnikiem.

W sprawach nieuregulowanych do pełnomocnictwa na przyszłość, stosowane są odpowiednio przepisy o pełnomocnictwie uregulowane w *Kodeksie cywilnym*.

6.4. Zasady ustanawiania i wygaśnięcia pełnomocnictwa na przyszłość.

Można wyznaczyć tylko jednego pełnomocnika na przyszłość. Powołanie nowego pełnomocnika na przyszłość uchyla jednocześnie pełnomocnictwo udzielone wcześniej.

Pełnomocnictwo na przyszłość wymaga zachowania formy szczególnej w formie aktu notarialnego pod rygorem nieważności.

Pełnomocnictwo musi określać:

1. wskazanie osoby powołanej na pełnomocnika na przyszłość,
2. warunki, których spełnienie powoduje rozpoczęcie obowiązywania pełnomocnictwa,
3. czas obowiązywania bądź warunki wygaśnięcia pełnomocnictwa,
4. zakres pełnomocnictwa.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jeśli pełnomocnictwo ma obejmować stałą reprezentację, mocodawca będzie zobowiązany do podpisania z pełnomocnikiem umowy, która określi zasady jego wykonywania oraz może przewidywać wynagrodzenie dla pełnomocnika.

Pełnomocnictwo na przyszłość zgłaszane będzie przez sporządzającego je notariusza do Rejestru Pełnomocnictw na Przyszłość prowadzonego przez Krajową Radę Notarialną. w rejestrze zawarte będą: dane mocodawcy, dane Pełnomocnika, data udzielenia pełnomocnictwa, oznaczenie Kancelarii Notarialnej sporządzającej pełnomocnictwo.

Pełnomocnik na przyszłość, ma obowiązek przed każdą czynnością prawną upewnić się, czy jego mocodawca ma możliwość sam dokonać przedmiotowej czynności prawnej. w przypadku ustalenia, że mocodawca jest w stanie daną czynność wykonać samodzielnie, pełnomocnik w tym zakresie powinien odstąpić od działania w jego imieniu, chyba że mocodawca wyrazi wolę dokonania czynności prawnej przez pełnomocnika.

Jeżeli czynność pełnomocnika na przyszłość wymaga wykładni woli mocodawcy, stosuje się kryterium najlepszej wykładni woli, biorąc pod uwagę całokształt znanych okoliczności, w tym historię życia tej osoby, poprzednie wyrażenia woli w podobnych kontekstach, informacje dostępne dla osób, do których mocodawca ma zaufanie, uwzględnienie jego preferencji oraz wszelkie inne względy istotne w danym przypadku.

6.5. Mechanizm kontrolny pełnomocnictwa na przyszłość.

Nadzór nad wykonywaniem pełnomocnictwa na przyszłość odbywa się na zasadach przewidzianych dla nadzoru pełnomocnictwa wspierającego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowości w wykonywaniu czynności pełnomocnika na przyszłość, orzeka o jego odwołaniu. w przypadku, gdy zachodzą przesłanki do ustanowienia pełnomocnika wspierającego, ustanawia pełnomocnika wspierającego.

6.6. Zasady finansowania pełnomocnictwa na przyszłość.

Koszty ustanowienia pełnomocnika na przyszłość ponosi mocodawca. Aby pełnomocnictwo na przyszłość było szerzej dostępne, celowym wydaje się określenie maksymalnej opłaty urzędowej za jego sporządzenie na poziomie akceptowanym dla osób o niskich dochodach.

7. Wspieranie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych – uwagi końcowe.

7.1. Współpraca z rodziną.

Pilotaż wypracowanych w projekcie „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób z niepełnosprawnościami” instrumentów pokazał dużą rolę rodziny i otoczenia we wdrażaniu wszelkich rozwiązań dotyczących osób z niepełnosprawnością intelektualną. Pilotaż „Asysty prawnej” przekonał w szczególności o ogromnym wyzwaniu w określaniu zasad współpracy pomiędzy osobą z niepełnosprawnością, asystentem prawnym, a rodziną i otoczeniem. Podkreślając podmiotowość osób z niepełnosprawnościami, uwzględniając ich prawo do samostanowienia, nie można zapomnieć, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną funkcjonują wciąż najczęściej w środowisku rodziny i są przez nią wspierane. z tego powodu, mając na uwadze specyfikę rozwiązań dotyczących korzystania ze zdolności do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

czynności prawnych, niezwykle istotne będzie w trakcie ich wdrażania i realizacji zapewnienie rodzinom rzetelnych informacji i włączenie ich w ten proces. Rodzina jest przyzwyczajona do zastępczych form podejmowania decyzji, działając z wielu powodów, o których była już mowa w początkowych rozdziałach, za osobę z niepełnosprawnością intelektualną. Jak wykazał pilotaż, w wielu sytuacjach samodzielność i działania osoby z niepełnosprawnością intelektualną rodziły w członkach rodziny opór i bunt. Zmiana świadomości w tym zakresie będzie bardzo trudna. Jeśli rodzina i otoczenie ma się stać elementem szerszej zmiany sytuacji osób z niepełnosprawnością intelektualną, należy jej zapewnić poczucie bezpieczeństwa, przekonać o korzyściach wynikających z realizacji prawa osób z niepełnosprawnościami do niezależnego życia. w jednej z placówek w trakcie pilotażu zorganizowano szkolenie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, uczestniczyli w nim m.in. self-advokaci mający wsparcie asystentów prawnych. Trener prowadzący szkolenie od razu zauważył różnicę pomiędzy grupą, która była wspierana przez asystentów prawnych a pozostałymi osobami. Różnica była widoczna w wypowiedaniu się, zainteresowaniu tematyką, sposobie udzielania odpowiedzi oraz w poziomie wiedzy. Self-advokaci wspierani przez asystentów byli pewni siebie, znali odpowiedzi na wiele pytań, wiedzieli, gdzie mogą szukać wsparcia, jak je organizować itp. Wsparcie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych bardzo wzmacnia podmiotowość osoby z niepełnosprawnością. Jeden z self-advokatów, w trakcie projektu, był wspierany przez asystentkę prawną. Jego kolega korzystał ze wsparcia asystenta prawnego. Po pierwszym miesiącu korzystania ze wsparcia asystentki prawnej self-advokat podjął decyzje o rozwiązaniu z nią umowy. Jednocześnie samodzielnie nawiązał kontakt

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z asystentem prawnym, który wspierał jego kolegę i poprosił go o wsparcie prawne. Powodem zmiany były oczekiwania self-adwokata co do płci i wieku asystenta prawnego. Jak wskazują wnioski z pilotażu self-adwokaci chętnie współpracowali z asystentami prawnymi (czekali na spotkania, mieli dużo pytań, wymieniali się telefonami, w sytuacjach trudnych dzwoni bezpośrednio do asystentów). Asystenci prawni, którzy mieli doświadczenie i wiedzę w dziedzinie prawa, byli bardziej doceniani przez self-adwokatów. Umieli dobrze omówić zaproponowaną tematykę i współpraca między nimi a self-adwokatami układała się lepiej. Na przykład w jednym mieście self-adwokaci zorganizowali spotkanie dot. zawierania umów na użytkowanie telefonów komórkowych. Asystenci byli zaskoczeni posiadaną wiedzą przez self-adwokatów oraz ich dociekliwością, szczegółowością stawianych pytań. Bardzo ważne jest, by rodzina była świadoma zmian zachodzących w postawach osób z niepełnosprawnościami dzięki wsparciu w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.

Asystent prawny, pełnomocnik wspierający oraz pełnomocnik na przyszłość, rozpoczynając wsparcie osoby z niepełnosprawnością powinni nawiązać współpracę z jej rodziną opartą przede wszystkim na wymianie informacji na temat osoby i jej potrzeb. w poszukiwaniu wykładni woli osoby potrzebującej wsparcia w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych, stosuje się bowiem kryterium najlepszej wykładni woli, biorąc pod uwagę całokształt znanych okoliczności, w tym historię życia tej osoby, poprzednie oświadczenia woli w podobnych kontekstach, informacje dostępne dla osób, do których użytkownik asysty prawnej lub pełnomocnictwa wspierającego lub mocodawca ma zaufanie, uwzględnienie jego preferencji oraz wszelkie inne względy istotne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w danym przypadku, zmierzające do możliwie najpełniejszego urzeczywistnienia woli tej osoby.

Zaangażowanie rodziny najlepiej oddaje jeden z przykładów dobrych praktyk w pilotażu. Pani Renata, self-adwokatka, jako osoba częściowo ubezwłasnowolniona, wyrażała gotowość podejmowania wielu decyzji dotyczących jej życia. Również jej matka od dłuższego czasu chciała, żeby Pani Renata mogła samodzielnie zarządzać swoimi oszczędnościami. Matka chciała, żeby córka miała pełną zdolność do czynności prawnych, jednak nie miała wiedzy jak to zrobić. Sama rozmowa z Panią Renatą o sprawie sądowej denerwowała ją i powodowała blokadę w kontakcie. Wsparcie asystenta prawnego, a także profesjonalnego pełnomocnika, umożliwiły złożenie wniosku o uchylenie ubezwłasnowolnienia Pani Renaty.

7.2. Asysta prawna a asystencja osobista.

Pilotaż Asysty prawnej wykazał częste trudności w rozróżnieniu usługi asysty prawnej z asystencją osobistą zarówno wśród osób z niepełnosprawnością intelektualną, jak i ich rodzin. Zwracano uwagę, że ze względu na innowacyjny charakter asysty prawnej część osób z niepełnosprawnościami, ich rodzin, a także samych asystentów prawnych, mimo zapewnionych w pilotażu szkoleń, nie rozumiała dobrze jego specyfiki. Najczęściej asysta prawna utożsamiana była z asystencją osobistą, która jest usługą lepiej znaną. Asystenci prawni wskazywali także, że trudno im było nie wchodzić w rolę asystentów osobistych lub spotkali się z takimi oczekiwaniami ze strony self-adwokatów, ich rodzin i otoczenia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Z tego powodu należy precyzyjnie określić zakres asysty prawnej lub pełnomocnictwa wspierającego tak, aby wykluczyć sytuację wykonywania przez asystenta prawnego lub pełnomocnika wspierającego czynności asystencji osobistej. Należy przypomnieć, że asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością jest formą indywidualnego wsparcia osoby z niepełnosprawnością w wykonywaniu codziennych czynności, których osoba ta nie może wykonywać na równi z innymi osobami. Zgodnie z Komentarzem Generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami (dalej: Komentarz Generalny nr 5) na temat niezależnego życia i bycia częścią społeczności: „Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami odnosi się do dopasowanego do użytkownika wsparcia osób drugich dostępnego dla osoby z niepełnosprawnością, stanowiącego narzędzie, które umożliwia niezależne życie.²⁹” Zakres zadań i czynności asystenta osobistego określa Indywidualny Plan Wsparcia (IPW). Plan jest załącznikiem do kontraktu na świadczenie usług asystencji osobistej, a podstawą do jego przygotowania jest autodiagnoza potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Zakres asystencji osobistej jest bardzo szeroki. Obejmuje wsparcie w czynnościach samoobsługowych, w tym utrzymaniu higieny osobistej, wsparcie w czynnościach zaleconych przez personel medyczny oraz wykonywanie czynności medyczno-pielęgniacyjnych, wsparcie w prowadzeniu gospodarstwa domowego i wypełnianiu ról w rodzinie, wsparcie w przemieszczaniu się, wsparcie

²⁹ Komentarz generalny nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami, tłum. Krzyżanowska K., Warszawa 2019, str. 10, https://niezaleznezycie.pl/wp-content/uploads/Komentarz_og%C3%B3lny_ONZ_5_PL.pdf

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w komunikowaniu się z otoczeniem, wsparcie w podejmowaniu aktywności społecznej, w tym edukacyjnej i zawodowej. w tym ostatnim zakresie usługa asystencji osobistej może obejmować wsparcie w zakresie wypełniania ról społecznych i podejmowania codziennych decyzji, ale poza decyzjami o prawnych skutkach objętymi asystą prawną. Najbardziej podstawową granicą pomiędzy usługą asystencji osobistej, a asystą prawną są konsekwencje czynności, w których osoba jest wspierana. Asysta prawna to wsparcie w czynnościach i decyzjach o prawnym znaczeniu, mającym konkretne skutki prawne.

7.3 Kręgi Wsparcia.

Największą obawą towarzyszącą rodzicom i rodzinom osób z niepełnosprawnością intelektualną jest zabezpieczenie przyszłości tych osób po śmierci ich rodziców. Wspieranie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych jest jednym z istotnych elementów niezależnego życia osoby z niepełnosprawnością, ale stanowi także inwestycję w jej niezależną przyszłość. Dlatego też wszelkie rozwiązania systemu wspierania w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych powinny być wpisane w holistyczny model wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną, tj. w Kręgi wsparcia (ang. Circles of support).³⁰ To stosowane na całym świecie (m.in. Kanada, Irlandia, Szkocja, Austria,

³⁰ Kręgi Wsparcia zostały szczegółowo opisane w „Bezpieczna przyszłość”, 2017 – model wsparcia środowiskowego osób z niepełnosprawnością intelektualną w społeczności lokalnej. Model został opracowany podczas projektu realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego przez Partnerstwo w składzie: Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną, Stowarzyszenie Biuro Obsługi Ruchu Inicjatyw Społecznych BORIS, Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci Niewidomych i Słabowidzących TĘCZA.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Czechy) rozwiązanie mające na celu zapewnienie pełnego włączenia osób z niepełnosprawnościami, w szczególności z niepełnosprawnością intelektualną, w społeczność lokalną. Kręgi wsparcia zakładają stworzenie wokół osoby z niepełnosprawnością, zgodnie z jej potrzebami, kręgu osób wspierających, łączących wsparcie formalne (np. asystent osobisty, pracownik pomocy społecznej, terapeuta, asystent prawny, pełnomocnik wspierający, prawnik) i nieformalne (rodzina, przyjaciele, znajomi, sąsiedzi, sprzedawca w lokalnym sklepie). Wsparcie jest ściśle skoncentrowane na potrzebach osoby z niepełnosprawnością, zgodnie z jej indywidualnymi preferencjami i zakłada w pełni włączający charakter. Celem wsparcia jest, aby osoba mogła pozostać w wybranym przez siebie miejscu zamieszkania, przy zapewnieniu niezbędnych usług wspierających, także w sytuacji, gdy jej najbliższa rodzina nie będzie już miała możliwości udzielać jej wsparcia z racji, np. choroby, śmierci, stanu epidemii, pandemii lub z powodu wyboru samej osoby z niepełnosprawnością. Kręgi Wsparcia mogą mieć zarówno charakter prewencyjny (planowanie długoterminowe, zapewnienie bezpiecznej przyszłości poza instytucjami), interwencyjny (reagowanie w sytuacjach nagłych) oraz wspierający przejście z instytucji do wsparcia w społeczności lokalnej. Konieczna jest również praca w społeczności i ze społecznością lokalną w celu włączenia osób z niepełnosprawnościami w lokalne środowisko, umożliwiając im aktywność i życie na równi z innymi członkami społeczności.

Wydaje się, że wdrażając asystę prawną, pełnomocnictwo wspierające i pełnomocnictwo na przyszłość, warto wykorzystać model pracy z rodziną wypracowany w Kręgach Wsparcia. Przyjęta w Polsce Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 w swoich założeniach uznaje

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

tę formę wsparcia za jeden z ważnych elementów polityki na rzecz osób z niepełnosprawnościami. w Strategii zawarto wskaźniki rozwoju kręgów wsparcia w Polsce, szacując, że do roku 2025 funkcjonować będzie 100 centrów kręgów wsparcia i 1000 osób skorzysta z tej formy pomocy. Warto podkreślić, że konieczne jest rozwijanie i modyfikowanie tej formy. Obecnie kręgi wsparcia skonstruowane są bowiem jako forma przeznaczona dla osoby z niepełnosprawnością intelektualną, jednak jej potencjał pozwala na planowanie jej rozszerzenia na wszystkie osoby z niepełnosprawnościami oraz rodzinę.

Istotnym elementem Kręgów Wsparcia jest Plan bezpiecznej przyszłości³¹, uwzględniający wszystkie obszary życia osoby z niepełnosprawnością i jej rodziny, które trzeba przepracować, omówić i zmienić, aby zbudować jej bezpieczną przyszłość. „Plan bezpiecznej przyszłości” obejmuje:

- sposób funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością w rodzinie i jej rolę,
- relacje między członkami rodziny,
- zasoby otoczenia społecznego rodziny i jej otwartość,
- warunki mieszkaniowe, finansowe i życiowe,
- sytuację prawną i osobistą osoby z niepełnosprawnością.

W każdym z tych obszarów, należy wspólnie z rodziną i osobą z niepełnosprawnością, wytyczyć kierunki zmian oraz skonkretyzować dążenia i cele rodziny. Powinny zostać wybrane priorytety rodziny, tzn.

³¹ Jordan P., Udane życie i bezpieczna przyszłość, Model środowiskowego wsparcia osób z Niepełnosprawnością Intelektualną i rodzin w oparciu o Kręgi Wsparcia, Zeszyt Edukacyjny 1 -3 Warszawa 2021

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

najważniejsze punkty planu. Te, na których zależy rodzinie najbardziej. Oczywiście najważniejsza jest osoba z niepełnosprawnością, ale uwzględnienie potrzeb rodziny w Planie bezpiecznej przyszłości jest jednym z gwarantów jego powodzenia. Należy założyć, że plany pracy z poszczególnymi rodzinami są personalizowane i aktualizowane, czyli dostosowywane do sytuacji rodzin i postaw ich członków.

Kręgi wsparcia służą integrowaniu kilku obszarów pomocowych w jeden sprawnie działający środowiskowy system wsparcia obejmujący: oparcie społeczne (budowanie kręgów wsparcia, wspieranie aktywności osoby z niepełnosprawnością, praca z rodzinami, samopomoc), zabezpieczenie prawne, finansowe, mieszkaniowe, zaplecze rehabilitacyjno- -reintegracyjne. w Kręgach mieści się także wspieranie w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych.